

Forfaits in het belastingstelsel

Een overzicht van fiscale forfaits en hun bijdrage aan de uitvoerbaarheid van het belastingstelsel

2019

Forfaits in het belastingstelsel

Een overzicht van fiscale forfaits en hun bijdrage aan de uitvoerbaarheid van het belastingstelsel

De tekst in dit document is vastgesteld op 16 juni 2019. Dit document is op 26 juni 2019 aangeboden aan de Tweede Kamer.

Samenvatting	1	2	3	Bijlagen
--------------	---	---	---	----------

Vooraf

In dit rapport, *Forfaits in het belastingstelsel*, geven we inzicht in en overzicht van de forfaits in het belastingstelsel. Dit rapport geeft invulling aan een deel van de strategie van de Algemene Rekenkamer voor de jaren 2016 tot en met 2020, die toeziet op de inkomstenkant van de Rijksbegroting. In deze strategische periode wil de Algemene Rekenkamer de werkelijkheid van begrote en gerealiseerde Rijksinkomsten scherper belichten. De strategische keuze om aan het thema 'Rijksinkomsten' meer aandacht te besteden, heeft ertoe geleid dat de Algemene Rekenkamer de afgelopen jaren diverse rapporten op dit terrein heeft uitgebracht. Dit zijn onder meer de rapporten *Zicht op belastingverlichtende regelingen*, *Niet-belastingontvangsten: raming, beheersing en prikkels van ontvangsten van ministeries* en *Schenkingsvrijstelling eigen woning*.

Inhoud

Vooraf	3
Samenvatting	5
1 Aanleiding, context en opzet onderzoek	8
1.1 Aanleiding voor het onderzoek	8
1.2 Definitie forfaits en reikwijdte van het onderzoek	8
1.3 Onderzoeksvragen	11
1.4 Leeswijzer	12
2 Forfaits in het Nederlandse belastingstelsel	13
2.1 Algemeen beeld	13
2.2 Financieel belang en onderbouwing van forfaits	18
2.3 Bevindingen onderzochte forfaits	19
2.3.1 Gewijzigde omstandigheden	20
2.3.2 Gewijzigde fiscale regelgeving	23
2.3.3 Niet exact te onderbouwen forfait	24
2.4 Evaluatieverplichting	25
3 Reactie van staatssecretaris en nawoord Algemene Rekenkamer	27
3.1 Samenvatting reactie staatssecretaris	27
3.2 Nawoord Algemene Rekenkamer	27
Bijlagen	29
1 Samenvatting uitgelichte forfaits	30
2 Overzicht forfaits	47
3 Aanpak onderzoek	63
4 Definities en begrippen	66
5 Lijst met gebruikte afkortingen	67
6 Literatuurlijst	68
7 Noten	71

Samenvatting

In dit rapport inventariseert de Algemene Rekenkamer de forfaits in het belastingstelsel. Dit zijn regelingen die zorgen voor een efficiënt en eenvoudig belastingstelsel. We hebben voor forfaits de volgende definitie gehanteerd:

Een forfait is “een regeling die een vaste waarde toekent aan een genoten voordeel of geleden nadeel. Deze vaste waarde komt of kan komen in de plaats van het werkelijke voordeel of nadeel” (Vereniging voor Belastingwetenschap, 2014).

Forfaits zijn in de eerste plaats bedoeld om de werkelijkheid op een eenvoudige en doelmatige wijze te benaderen. Ze bepalen de grondslag voor de heffing. Een bekend voorbeeld van een forfait is de vermogensrendementsheffing; de belasting die een burger betaalt over zijn fictieve inkomen uit vermogen. Daarnaast kunnen forfaits ook worden gebruikt om invulling te geven aan een belastingfaciliteit. Een voorbeeld hiervan is de regeling voor extraterritoriale kosten (30%-regeling). Deze regeling voorziet er in dat een werkgever aan werknemers 30% van het loon inclusief vergoeding mag verstrekken als onbelaste vergoeding voor de extra kosten voor tijdelijk verblijf buiten het land van herkomst. Deze forfaits krijgen zowel in het parlement als in de maatschappij de nodige aandacht. Het gaat daarbij om vragen als welke onderbouwing er is voor de hoogte van het forfait en in welke mate het forfait afwijkt van de realiteit. Zo zijn veel belastingbetalers in beroep gegaan tegen hun belastingaanslag vanwege de in hun ogen ‘onrechtvaardige’ vermogensrendementsheffing.

Daarbij geldt dat efficiëntie en eenvoud van het belastingstelsel alleen geen doelen op zich zijn. Ook de andere aspecten, de eerlijkheid en effectiviteit van het belastingstelsel, zijn relevant. Een duidelijke onderbouwing van de hoogte van forfaits, het bewaken van de uitgangspunten en het accuraat houden van forfaits dragen bij aan de acceptatie ervan.

Een van de redenen om een forfait in het belastingstelsel op te nemen, is dat een forfait doelmatigheid van het belastingstelsel in de hand werkt. Forfaits zijn, net als andere fiscale regelingen zoals belastingfaciliteiten, regelingen die moeten bijdragen aan een beleidsdoel. In artikel 4.1 van de Comptabiliteitswet 2016 (CW) is opgenomen dat “de minister de doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid periodiek moet onderzoeken”. Forfaits vallen daarnaast ook onder de Regeling Periodiek Evaluatieonderzoek. Een evaluatieonderzoek moet daarom ten minste antwoord geven op de vraag in hoeverre het beleid (lees: het gebruik van het forfait) doeltreffend en doelmatig is.

In het regeerakkoord van het kabinet-Rutte III staat dat het belastingstelsel wordt hervormd. Inzicht in en overzicht van alle forfaits in het belastingstelsel, kan een bijdrage leveren aan de discussie over deze hervorming.

De Algemene Rekenkamer heeft onderzocht wat er over forfaits bekend is. In welke situaties wordt gebruikgemaakt van forfaits en hoe zijn ze vormgegeven? Daarnaast hebben we onderzocht hoe forfaits zich in de loop van de tijd ontwikkelen en wie de actuele juistheid van de eerder overgekomen forfaits bewaakt. Ook hebben wij in kaart gebracht op welke wijze het parlement wordt geïnformeerd over de forfaits en met welke frequentie en op welke manier de forfaits worden geëvalueerd en bijgesteld.

Belangrijkste bevinding: forfaits worden niet periodiek geëvalueerd

1. *Overzicht forfaits in de Rijksbelastingen*

Wij hebben 48 forfaits aangetroffen in de 17 onderzochte Rijksbelastingwetten. De onderzochte forfaits hebben wij – met hun belangrijkste karakteristieken – opgenomen in bijlage 2.

2. *Informatievoorziening over forfaits aan het parlement*

- Forfaits worden niet stelselmatig (periodiek) geëvalueerd en mede daardoor wordt het parlement ook niet systematisch geïnformeerd over de ontwikkeling en de actuele juistheid van forfaits. Forfaits zijn echter wel een beleidsmatig instrument in de belastingheffing en kennen om die reden een evaluatieplicht.
- Wegens het ontbreken van een verplichte periodieke evaluatie is niet bekend of de waarde die een forfait toekent aan een genoten voor- of nadeel het werkelijke voor- of nadeel voor de belastingplichtige daadwerkelijk benadert.
- Een belangrijke reden om te kiezen voor een forfait in plaats van het werkelijk genoten voor- of nadeel, is de doelmatigheid van belastinginning. Of forfaits ook daadwerkelijk bijdragen aan deze doelmatigheid is niet bekend, omdat de evaluaties die de Regeling Periodiek Evaluatieonderzoek (RPE) voorschrijft, ontbreken.

3. *Onderbouwing forfaits anno 2019*

- Voor de onderbouwing van de forfaits kan veelal, bij gebrek aan evaluatie, alleen worden teruggevallen op de parlementaire geschiedenis bij invoering van de wet. Dat geeft een gefragmenteerd beeld en roept de vraag op of de forfaits anno 2019 nog de werkelijke waarde benaderen, gezien de vaak gewijzigde omstandigheden. In ons onderzoek hebben wij forfaits aangetroffen die decennialang niet zijn bijgesteld, terwijl de variabelen waarop deze forfaits zijn gestoeld grote wijzigingen hebben ondergaan.

Dit geldt bijvoorbeeld voor de waardering van genotsrechten en periodieke uitkeringen in de successiewet en inkomstenbelasting. De waardebeoordeling is gebaseerd op – onder meer – de levensverwachting en de rentevoet. Deze variabelen hebben sinds het moment van invoering of laatste bijstelling van het forfait aantoonbaar aanmerkelijke wijzigingen ondergaan. Niettemin zijn de forfaits niet aangepast.

- Forfaits zijn niet altijd consistent. Zo is bij de waardering van genotsrechten een niet-verklaarbaar onderscheid te vinden in de waardering voor de inkomstenbelasting en die voor de successiewet.

1 Aanleiding, context en opzet onderzoek

1.1 Aanleiding voor het onderzoek

Het Nederlandse belastingstelsel kent tal van fundamentele bouwstenen, zoals het boxenstelsel in de inkomstenbelasting, de progressieve tariefstructuur, antimisbruikbepalingen, formele bepalingen en heffingstechnieken. In 2017 heeft de Algemene Rekenkamer (Algemene Rekenkamer, 2017) het onderzoek *Zicht op belastingverlichtende regelingen* uitgebracht. Dat onderzoek heeft een overzicht gegeven van regelingen die de belastingontvangsten kunnen beperken, een bouwsteen uit het belastingstelsel. Een andere categorie fiscale regelingen die een bepalende rol speelt in ons belastingstelsel is de categorie forfaits.

Inzicht in en overzicht van de forfaits in het belastingstelsel kan een bijdrage leveren aan een (vervolg)discussie over hervorming van het belastingstelsel. Met een overzicht kan het parlement beoordelen of de huidige forfaits op een wenselijke manier worden gebruikt en of ze de beoogde beleids- en doelmatigheidsdoelstellingen bereiken. De wenselijkheid van forfaits hangt in sterke mate af van de rechtvaardigheid van het forfait in relatie tot de bereikte doelmatigheid.

1.2 Definitie forfaits en reikwijdte van het onderzoek

Hoewel forfaits al decennia zijn opgenomen in de fiscale wet- en regelgeving, is er geen eenduidige definitie van een forfait te vinden in de parlementaire geschiedenis. We hebben voor forfaits de volgende definitie gehanteerd:

Een forfait is “een regeling die een vaste waarde toekent aan een genoten voordeel of geleden nadeel. Deze vaste waarde komt of kan komen in de plaats van het werkelijke voordeel of nadeel”.

We sluiten met deze definitie aan bij de door de Vereniging voor Belastingwetenschap gehanteerde definitie van een forfait. Door deze definitie te gebruiken, zijn er regelingen die niet voorkomen in onze inventarisatie, terwijl die in het spraakgebruik wel geregeld als forfait worden aangehaald. Grenzen zoals maxima en minima worden vaak aangeduid als forfaits. Een voorbeeld hiervan is de bovengrens van 1,2% van de loonsom voor vrije vergoedingen en verstrekkingen in de Wet op loonbelasting. Als de vergoeding meer bedraagt dan 1,2% van de loonsom, is het meerdere belast tegen een percentage van 80%.

Deze grens binnen de zogenoemde werkkostenregeling wordt geregeld aangeduid als het werkkostenforfait. De bovengrens beoogt echter geen benadering te zijn van de werkelijke kosten. Het komt ook voor dat een regeling oogt als een forfait of wordt toegepast alsof het een forfait is, terwijl deze volgens onze definitie niet (altijd) een forfait is. Een voorbeeld daarvan is de €0,19 per kilometer die op veel verschillende plekken in de fiscale wetgeving voorkomt. In de meeste gevallen is de €0,19 per kilometer een grens en geen forfait, zoals bij de aftrekbeperking voor ondernemers in de inkomstenbelasting en de gericht vrijgestelde vergoeding in de loonbelasting. In de sfeer van de uitgaven voor zorgkosten is de €0,19 per kilometer wel een forfait, omdat daar is opgenomen dat de kosten in aanmerking worden genomen voor €0,19 en er geen sprake is van een grens.

Wij hebben de huidige wet- en regelgeving onderzocht. Forfaits die in het verleden bestonden, maar inmiddels geen forfait meer zijn, vallen hierdoor buiten ons onderzoek. Zo gold tot de Wet inkomstenbelasting 2001 voor gemaakte arbeidskosten het zogenoemde arbeidskostenforfait. Dat forfait is komen te vervallen en daarvoor is de arbeidskorting in de plaats gekomen. De arbeidskorting heeft nu het oogmerk om het verrichten van betaalde arbeid aantrekkelijker te maken en beoogt niet langer een vergoeding te zijn voor de verwervingskosten. Het inkomensafhankelijk maken van de arbeidskorting, waarbij boven een bepaald inkomen in het geheel geen arbeidskorting meer kan worden geclaimd, onderstreept dat de oorspronkelijke bedoeling van de voorloper van de arbeidskorting is losgelaten.

We hebben de forfaits die in de rijksbelastingen zijn opgenomen, geïnterpreteerd. We hebben zeventien belastingwetten van het Rijk in het onderzoek betrokken en zijn uitgegaan van de fiscale wet- en regelgeving zoals van kracht in 2018. In tabel 1 hebben we de belastingwetten en hun afkortingen opgenomen. Niet in alle wetten wordt gebruik gemaakt van forfaitaire regelingen. Deze inventarisatie heeft een lijst van 48 forfaitaire regelingen opgeleverd die zijn opgenomen in 8 verschillende wetten, weergegeven in bijlage 2.

Tabel 1 In dit onderzoek betrokken belastingwetten in Nederland

Wet	Afkorting
Wet op de accijns	ACC
Wet Bankenbelasting	BB
Wet belastingen op milieugrondslag	BM
Wet op de belasting van personenauto's en motorrijwielen 1992	BPM
Wet op belastingen van rechtsverkeer 1970	BRV
Wet belasting zware motorrijtuigen	BZM
Wet op de dividendbelasting 1965	DIV
Wet inkomstenbelasting 2001	IB
Wet op de kansspelbelasting	KSB
Wet op de loonbelasting 1964	LB
Wet op de motorrijtuigenbelasting 1994	MRB
Wet op de omzetbelasting 1968	OB
Successiewet 1956	SW
Wet vermindering afdracht loonbelasting en premie voor de volksverzekeringen	VA
Wet op de verbruiksbelasting van alcoholvrije dranken	VAD
Wet maatregelen woningmarkt 2014 II	MW
Wet op de vennootschapsbelasting 1969	VPB

We hebben het Ministerie van Financiën gevraagd naar de oorspronkelijke uitgangspunten van de financiële onderbouwing van de door ons geïnventariseerde forfaits. Wat deze navraag heeft opgeleverd, hebben we in § 2.2 weergegeven.

Keuzeforfait en weerlegbaar forfait

We definiëren een forfait als een "keuzeforfait" wanneer het forfait alleen van toepassing is als de belastingplichtige daarvoor kiest. De belastingplichtige heeft daarmee de keus om belasting te laten heffen aan de hand van het werkelijke voordeel of nadeel, of belasting te laten heffen aan de hand van forfaitaire bedragen of percentages. Het zijn twee gelijkwaardige opties voor de belastingplichtigen die, zonder aanvullende voorwaarden, kunnen worden gekozen. Of vanuit de wetssystematiek het forfait of juist het werkelijke voordeel of nadeel de standaardkeuze is, is niet relevant. Een voorbeeld van een keuzeforfait is de tonnageregeling voor de zeevaart. De ondernemer kan kiezen tussen de forfaitaire winstbepaling of de winstbepaling volgens de standaard (fiscale) winstbepalingsregels.

We definiëren een forfait als “weerlegbaar forfait” wanneer de belastingplichtige of de inspecteur in plaats van het forfait het werkelijke voordeel of nadeel kan toepassen of juist in plaats van het werkelijke voordeel of nadeel een forfait kan toepassen indien aan nadere voorwaarden is voldaan. In sommige gevallen is een forfait weerlegbaar en komt er een ander forfaitair bedrag of percentage voor in de plaats. Een voorbeeld van een weerlegbaar forfait zijn de bijtellingsregels zoals die gelden voor de auto van de zaak. Van deze regels kan de inspecteur afwijken als het voordeel aantoonbaar hoger is dan het voordeel op basis van de forfaitaire regeling.

Voor zowel weerlegbare forfaits als keuzeforfaits geldt dat zij bijdragen aan de rechtvaardigheid van het forfait. Het onderscheid tussen een weerlegbaar forfait en een keuzeforfait is de bewijslast. De bewijslast is voor een weerlegbaar forfait zwaarder dan bij een keuzeforfait. Bij een keuzeforfait kiest de belastingplichtige ervoor om in plaats van het forfait het werkelijke voordeel of nadeel (of in plaats van het werkelijke voordeel of nadeel het forfait) toe te passen. Vanzelfsprekend moet de belastingplichtige bij de keuze van het werkelijke voordeel of nadeel wel de hoogte aannemelijk maken. Bij een weerlegbaar forfait heeft de belastingplichtige of de inspecteur de mogelijkheid om het werkelijk voordeel of nadeel in plaats van het forfait (of het forfait in plaats van het werkelijke voordeel of nadeel) toe te passen als hij kan bewijzen dat er een rechtsgrond is om af te wijken van het forfait (dan wel het werkelijke voordeel of nadeel).

In bijlage 3 hebben we de onderzoeksopzet uitgebreid omschreven.

1.3 Onderzoeksvragen

Het doel van dit onderzoek is om de volgende vragen te beantwoorden:

1. Welke forfaits zijn in de rijksbelastingwetgeving opgenomen?
2. Hoe wordt het parlement (periodiek) geïnformeerd over de forfaits?
3. Welke onderbouwing is er voor de forfaits?

Onderzoeksvragen 1 en 3 zijn inventariserend van aard. Voor onderzoeksvraag 2 geldt dat wij in de loop van het onderzoek hebben getoetst of forfaits onder de Regeling Periodiek Evaluatieonderzoek vallen. Dit is verder uitgewerkt in paragraaf 2.4 waarbij wij de evaluatieverplichting hebben uitgewerkt. Hierbij hebben wij de gevolgen van deze eventuele evaluatieplicht voor de informatievoorziening aan het parlement onderzocht.

1.4 Leeswijzer

In de uitwerking van de onderzoeksvragen hebben wij ervoor gekozen om te beginnen met de inventarisatie van de forfaits die in de Rijksbelastingen zijn opgenomen. Van de aangetroffen forfaits hebben wij belangrijkste karakteristieken in kaart gebracht (§ 2.1 en bijlage 2). In het verlengde daarvan hebben wij (de aan het parlement verstrekte informatie over) het financiële belang en onderbouwing van de forfaits onderzocht (§ 2.2). Gegeven de gelimiteerde aanwezigheid van (verstrekte) informatie over deze onderbouwing hebben wij zelf 6 forfaits uitgebreider onderzocht en onze bevindingen gecategoriseerd (§ 2.3; bijlage 1). Vervolgens beschrijven wij de relatie tussen de aan het parlement verstrekte (periodieke) informatie en de (verstrekte en aanwezige) onderbouwing van de (hoogte van de) forfaits door stil te staan bij de vraag of er een evaluatieverplichting geldt voor de in de Rijksbelastingen opgenomen forfaits (§ 2.4). In hoofdstuk 3 is de reactie van de staatssecretaris op ons rapport (§ 3.1) en ons nawoord (§ 3.2) te vinden.

2 Forfaits in het Nederlandse belastingstelsel

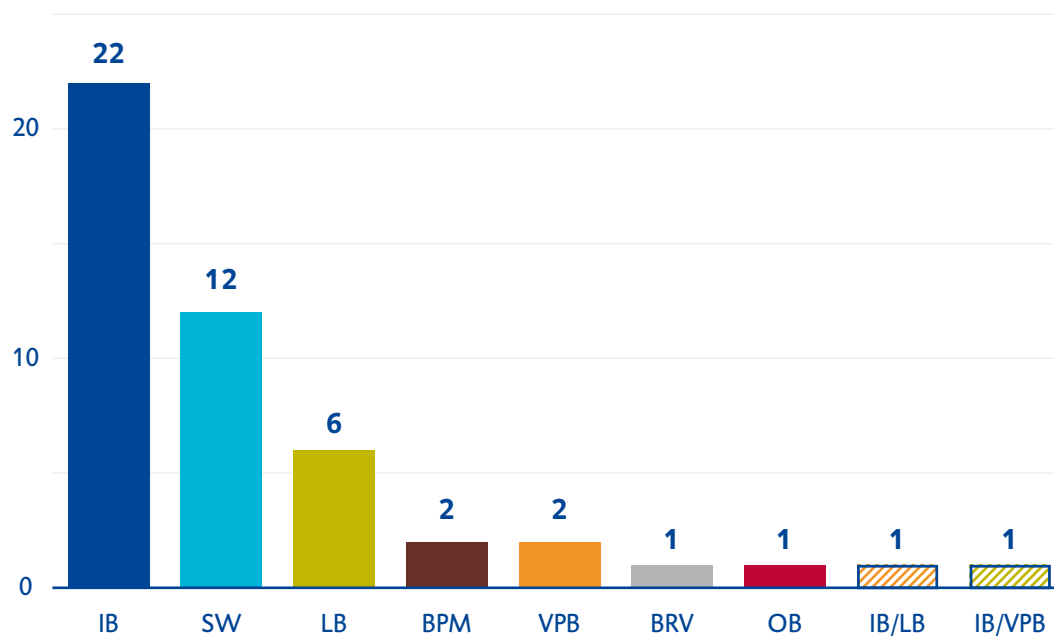
2.1 Algemeen beeld

Wij hebben 48 regelingen gevonden die volgens onze definitie als een forfait aan te merken zijn. De lijst met 48 forfaits is opgenomen als bijlage 2. In 8 van de 17 onderzochte belastingwetten van het Rijk hebben we forfaitaire regelingen aangetroffen.

Voor verschillende forfaits geldt dat er binnen de regeling verschillende forfaitaire bedragen, percentages of vermenigvuldigingsfactoren gelden. Het forfait voor de dieetkosten in de inkomstenbelasting kent bijvoorbeeld 48 verschillende soorten diëten met bijbehorende bedragen. Ook de reisaftrek in de inkomstenbelasting kent verschillende bedragen die afhankelijk zijn van de reisafstand. Een voorbeeld van verschillende percentages binnen het forfait is het eigenwoningforfait in de inkomstenbelasting. Die regeling kent diverse percentages die afhankelijk zijn van de waarde van de woning. Verschillende vermenigvuldigingsfactoren zijn er bij de waardering van rechten op periodieke uitkeringen zoals dat gebeurt binnen de inkomstenbelasting en de successiewet. De vermenigvuldigingsfactor is afhankelijk van leeftijd, geslacht en/of het aantal personen/ "levens" (achtergrond is dat periodieke uitkeringen veelal levenslang is en daarmee afhankelijk is van het leven van de belastingplichtige en/of een partner) waar de uitkering van afhangt.

De 2 belastingmiddelen met de meeste forfaitaire regelingen zijn de inkomstenbelasting en de successiewet. De inkomstenbelasting kent 22 forfaitaire regelingen die louter op de inkomstenbelasting zien. Als de gecombineerde forfaits inkomstenbelasting/loonbelasting (IB/LB) en inkomstenbelasting/vennootschapsbelasting (IB/VPB) worden meegenomen, heeft de helft van de 48 forfaits betrekking op de inkomstenbelasting. De successiewet (schenken en erven) kent 12 forfaitaire regelingen.

Bijna de helft van de forfaits hebben betrekking op de inkomstenbelasting

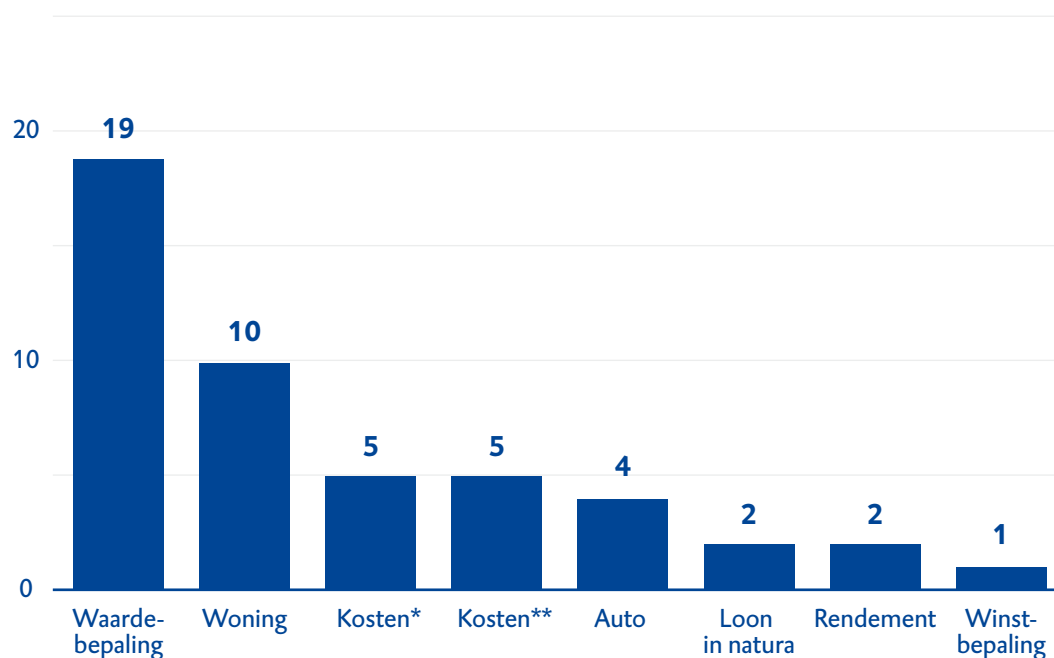

Figuur 1 Verdeling van de 48 forfaits over de belastingwetten

Meer dan de helft van de forfaits is opgenomen in de inkomstenbelasting, loonbelasting of vennootschapsbelasting en heeft daarmee rechtstreeks invloed op het netto-inkomen van belastingplichtigen.

Voor 19 forfaits geldt dat zij zijn geïntroduceerd om op een doelmatige wijze te komen tot een waardering of waardebeoordeling van een object van heffing. Bij 10 forfaits gaat het om de waardebeoordeling van de met de woning samenhangende voordelen. In 5 gevallen gaat het daarbij om de eigen woning in de zin van de inkomstenbelasting, oftewel de eigen woning die dient als hoofdverblijf.

40% van de forfaits zijn geïntroduceerd om de waarde van een object te bepalen

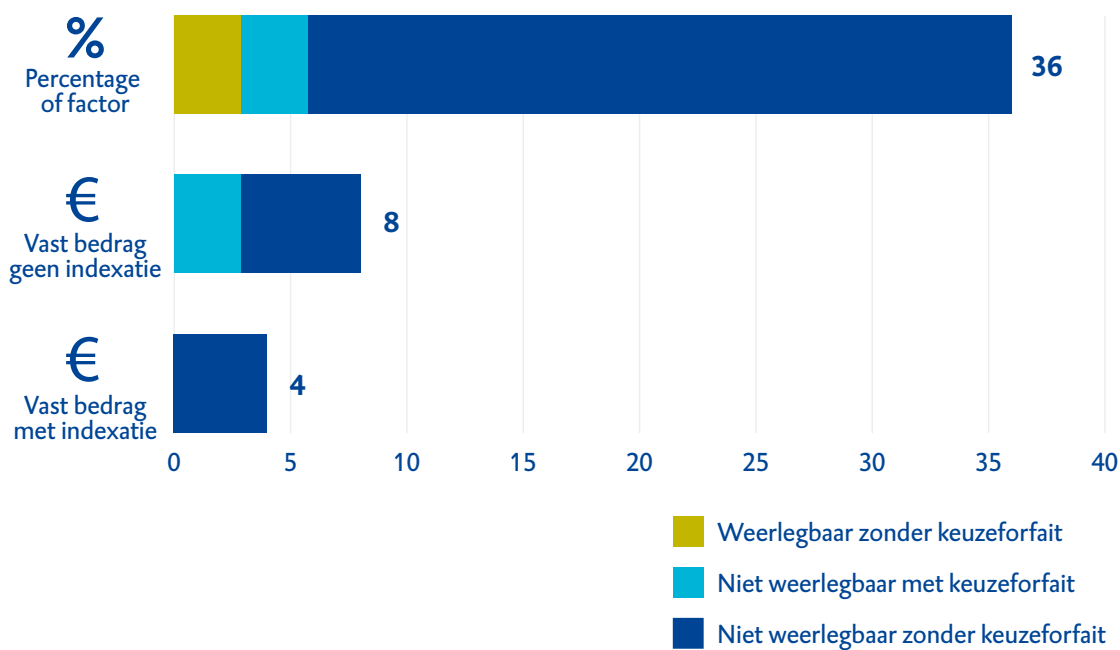
* in kader persoonsgebonden aftrekposten

** in kader werkzaamheid (loon, winst, overige werkzaamheden)

Figuur 2 Verdeling van de 48 forfaits over rubrieken

De wetgever heeft in 9 van de 48 forfaits de mogelijkheid geboden om deze te weerleggen of heeft een keuzeforfait in de wet op laten nemen: in 3 gevallen weerlegbaar en in 6 gevallen een keuzeforfait. Vanuit doelmatigheidsoogpunt kan worden gesteld dat keuzeforfaits en weerlegbare forfaits administratief bewerklijker zijn of lijken. Anderzijds geeft het instrument van het keuzeforfait of het weerlegbare forfait de mogelijkheid om werkelijk genoten voor- of nadelen zo juist mogelijk te benaderen.

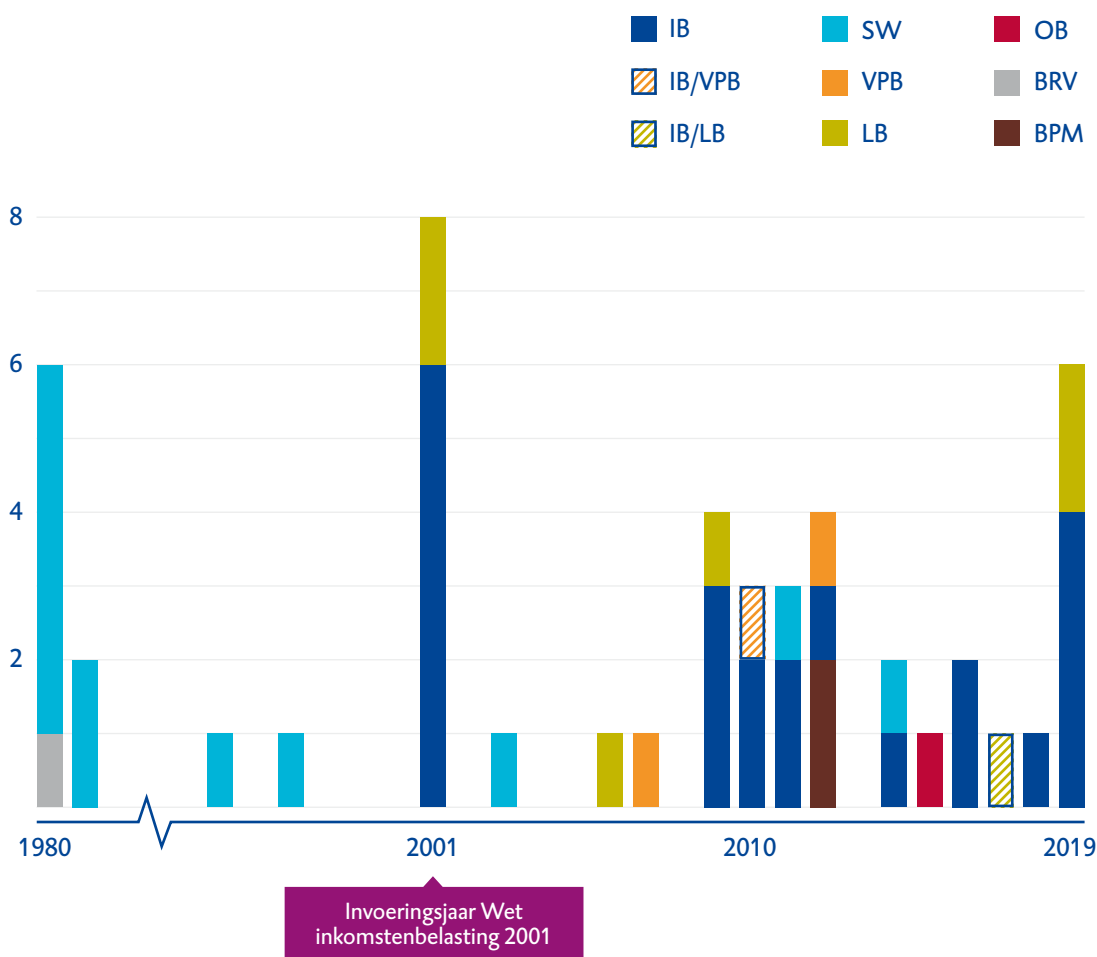
Merendeel forfaits is een vast percentage of factor

Figuur 3 Verdeling van de 48 forfaits naar type

Driekwart van de forfaits bestaat uit een in de wet opgenomen percentage of een (vermenigvuldigings)factor. Dat percentage of die factor wordt toegepast op een variabel bedrag, zoals de waarde van een woning of catalogusprijs van een auto. Een forfait kan ook een vast bedrag zijn, dat al dan niet wordt geïndexeerd. In dat laatste geval is de kans het grootst dat het bedrag in de loop van de jaren af zal wijken van de werkelijke waarde.

Ruim 15% van de forfaits is de afgelopen 40 jaar niet bijgesteld

Figuur 4 Wanneer zijn de 48 forfaits voor het laatst bijgesteld

Voor de vraag of een forfait nog steeds in staat is om de werkelijke waarde te benaderen, is een belangrijke indicatie hoe lang het geleden is dat een forfait is bijgesteld. Dit kan via indexatie zijn of door middel van een wetwijziging. Ongeveer de helft van de forfaits zijn voor het laatst bijgesteld sinds 2010. De andere helft van de forfaits is langer geleden voor het laatst aangepast. In het bijzonder valt in figuur 4 op dat veel forfaits sinds de invoering van de Wet inkomstenbelasting 2001 in het geheel geen bijstelling meer hebben ondergaan. Wij leiden daaruit af dat de herziening van een belastingwet een belangrijke aanleiding is of kan zijn om een forfait bij te stellen of ten minste stil te staan bij de bepaling van de omvang van het forfait. Er zijn 6 forfaits sinds 1980 niet meer bijgesteld. Dit komt

vrijwel geheel voor rekening van de successiewet. De grootschalige herziening van de successiewet in 2010 was gericht op de tariefstructuur en de bestrijding van oneigenlijk gebruik en was niet gericht op de bijstelling van forfaits. Bij de bevindingen in § 2.3 van dit rapport gaan wij dieper in op de forfaits die al lange tijd niet zijn bijgesteld.

2.2 Financieel belang en onderbouwing van forfaits

Van vrijwel geen van de door ons geïnventariseerde forfaits krijgt het parlement systematisch en periodiek informatie over het budgettaire belang na de introductie van het forfait.

Van 3 forfaits is het actuele financieel belang bekend. Dit zijn:

- het eigenwoningforfait: € 3.366 miljoen in 2019;
- de bijtelling auto van de zaak: € 1.661 miljoen in 2017;
- de vermogensrendementsheffing: € 4.400 miljoen in 2016.

Financieel belang is daarbij gedefinieerd als het bedrag dat de Belastingdienst int per forfait. Van 2 forfaits die ook een belastingfaciliteit zijn (30%-regeling, tonnageregeling) geldt dat de budgettaire derving bekend is. Budgettaire derving is daarbij gedefinieerd als vermindering van belastingontvangsten zonder rekening te houden met eventuele gedragseffecten, juist omdat de forfaits een belastingfaciliteit zijn. Voor de 30%-regeling geldt dat de budgettaire derving jaarlijks € 742 miljoen bedraagt en voor de tonnageregeling bedraagt de budgettaire derving € 116 miljoen per jaar (begroting 2019). Voor de overige forfaits is ons financieel belang noch budgettaire derving bekend. Deze forfaits zijn in financieel opzicht relatief kleine(re) regelingen, wat niet wegneemt dat ze voor degenen die er gebruik van maken van groot belang kunnen zijn.

Over de vermogensrendementsheffing is het parlement uitgebreid geïnformeerd in het kader van de recent aangebrachte en voorgestelde wetswijzigingen. Voor de tonnageregeling en de 30%-regeling geldt dat ze een belastingfaciliteit zijn en naast doelmatige uitvoering ook beleid ondersteunen. Voor deze regelingen geldt dat het parlement conform daarover gemaakte afspraken periodiek informatie ontvangt bij de Miljoenennota. Voor de fiscale regelingen in de Miljoenennota zijn door de regering al (financiële) afspraken gemaakt over: toetsing vooraf (volgens een toetsingskader), budgettering, monitoring, evaluatie en informatievoorziening. Zie voor meer informatie hierover het onderzoek *Zicht op belastingverlichtende regelingen* (Algemene Rekenkamer, 2017).

Voor de overige 42 forfaits (bij de 30%-regeling onderscheiden wij 2 forfaits) constateren we dat het parlement geen actueel (totaal)beeld van de onderbouwing heeft. Het ontbreekt voor deze forfaitaire regelingen aan inzicht om de afweging te kunnen maken tussen bereikte doelmatigheid en rechtvaardigheid. Het Ministerie van Financiën houdt niet op een systematische wijze de onderbouwing van de forfaits bij. De informatie over de onderbouwing is terug te vinden in de parlementaire verslaglegging ten tijde de invoering van een forfait. Het ontbreekt aan een periodieke evaluatie en eventuele bijstelling van de forfaits. Het Ministerie van Financiën stelt geen regelmatig geactualiseerd totaalbeeld op dat bruikbaar is voor ons onderzoek en het parlement.

2.3 Bevindingen onderzochte forfaits

Wij hebben ervoor gekozen om in dit inventariserende onderzoek 6 forfaits nader specifiek te onderzoeken om het belang van evaluatie voor forfaits aan te geven. Deze 6 forfaits zijn in bijlage 1 uitgebreid omschreven. Wij hebben forfaits geselecteerd op (vermoedelijk) financieel belang en een verdeling gemaakt van enerzijds recent gewijzigde forfaits en anderzijds lang niet bijgestelde ('oude') forfaits.

Wij zijn voor elk van deze 6 forfaits nagegaan welke onderbouwing het forfait heeft en in hoeverre in de loop van de jaren van de uitgangspunten is afgeweken. Ook hebben we onderzocht of de onderliggende variabelen die ten grondslag lagen aan het forfait zijn gewijzigd, terwijl de omvang van het forfait zelf niet is bijgesteld. Wij hebben deze vraag niet kwantitatief benaderd door na te gaan in hoeverre het forfait afwijkt van de werkelijke waarde. Wij hebben objectieve wijzigingen van onderliggende variabelen beschreven die - gelet op de historische onderbouwing van het forfait - doorwerken of hadden kunnen doorwerken in de omvang van het forfait. Een voorbeeld daarvan is veranderingen in fiscale wet- en regelgeving.

Voor de onderbouwing van de forfaits verwijst het Ministerie van Financiën naar de onderbouwing in de parlementaire stukken, zoals de memorie van toelichting. In de parlementaire stukken is informatie te vinden over de onderbouwing van een forfait bij *invoering* van de wettelijke bepaling, op basis van de *destijds* bestaande (fiscale) wet- en regelgeving en andere variabelen die ten grondslag lagen aan de omvang van een forfait.

Wat opvalt bij *alle* onderzochte forfaits is dat er geen (zichtbare) afweging wordt gemaakt tussen de gerealiseerde doelmatigheidswinst van een forfait en eventuele andere (neven) doelen, en de eventuele kosten die hier tegenover staan. Dit is zichtbaar bij de aanpassing

van de vermogensrendementsheffing in de inkomstenbelasting, die mede het gevolg was van de vele bezwaar- en beroepsprocedures. Vanaf januari tot en met 30 november 2018 zijn door de Belastingdienst al 16.463 uren ingezet voor het behandelen van bezwaar- en beroepsprocedures in het kader van box 3.

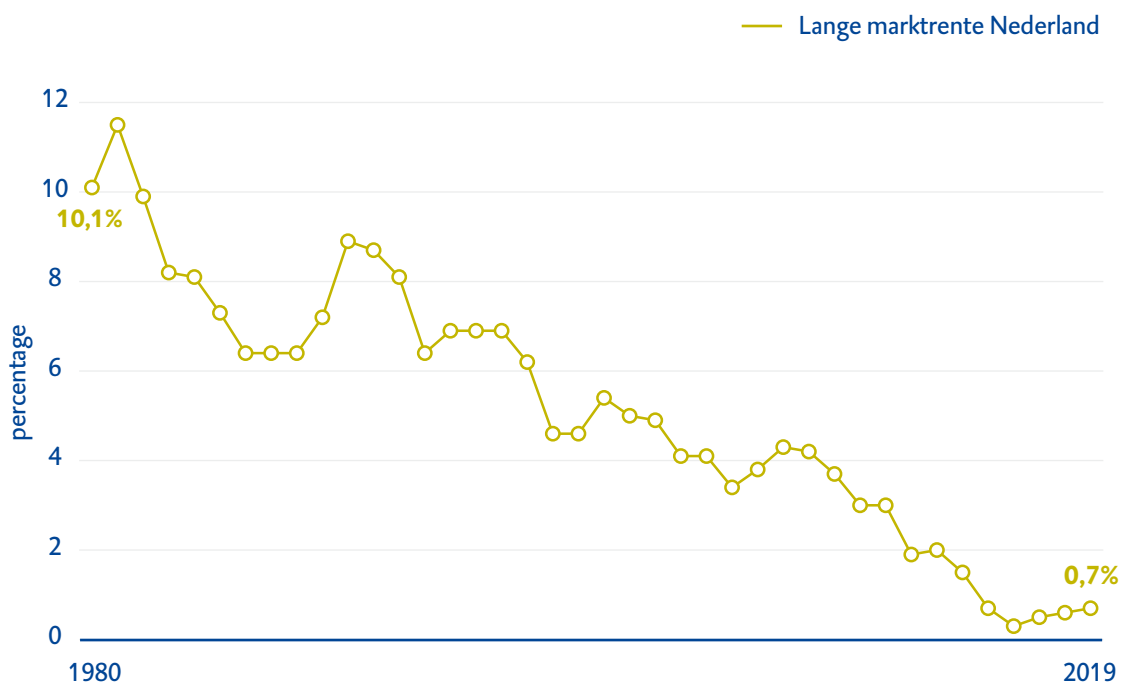
In de volgende subparagrafen presenteren we onze bevindingen bij de 6 nader onderzochte forfaits. We hebben deze als volgt ingedeeld:

- De omstandigheden waaronder het forfait is onderbouwd en vastgesteld zijn gewijzigd.
- De (fiscale) wet- en regelgeving die bij de invoering van een forfait gold, is gewijzigd.
- De onderbouwing van de hoogte van het forfait is diffuus of arbitrair.

2.3.1 Gewijzigde omstandigheden

Een eerste, belangrijke indicatie dat een forfait wellicht niet langer de werkelijke waarde benadert, zijn gewijzigde omstandigheden. Aangezien een forfait per definitie een inschatting kent om de werkelijkheid te benaderen, is het noodzakelijk om een forfait periodiek te evalueren op eventueel gewijzigde omstandigheden. Ook bestaat de mogelijkheid om forfaits *automatisch* bij te stellen naar aanleiding van gewijzigde omstandigheden. Een voorbeeld hiervan is de inflatiecorrectie. Het belastingstelsel kent verscheidene automatische aanpassingen in tariefschijven, vrijstellingen en forfaits (zie bijlage 2). Dat roept de vraag op of dat ook niet mogelijk is bij andere structureel gewijzigde omstandigheden, zoals de gewijzigde marktrente of de levensverwachting. Zowel de lagere marktrente als de hogere levensverwachting hebben invloed op verscheidene forfaits.

Lange marktrente sinds de jaren '80 sterk gedaald

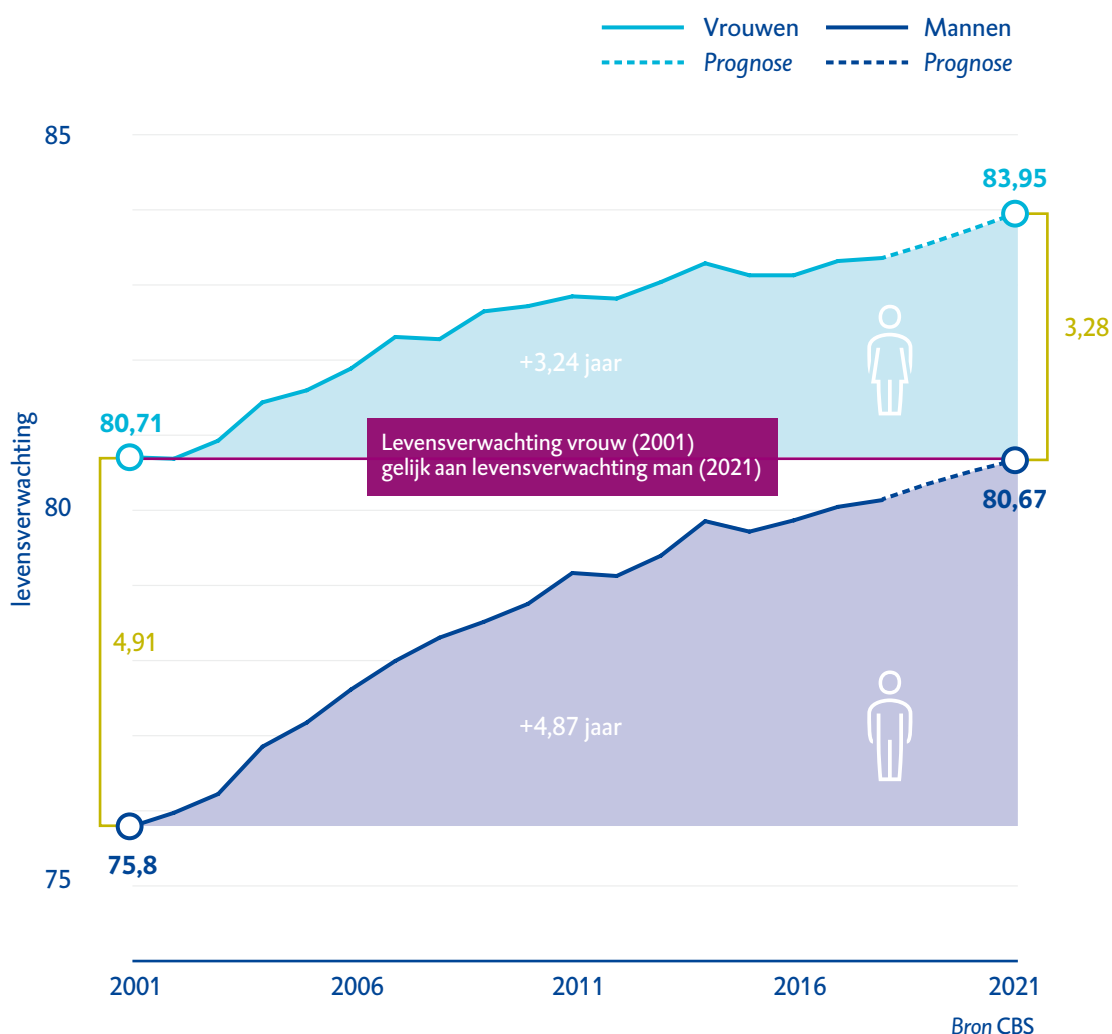

Figuur 5 Ontwikkeling lange marktrente 1980–2019

Het meest in het oog springende forfait waarop de lagere marktrente invloed heeft, is de vermogensrendementsheffing (box 3). De lagere marktrente werkt door in de lagere spaarrente en rendementen op sommige andere beleggingen. Ook bij de waardering van genotsrechten en periodieke uitkeringen in de inkomstenbelasting en de successiewet heeft het niveau van de rente invloed op de verdisconteerde waarde van dergelijke rechten (zie bijlage 1.6). Bij genotsrechten gaat het onder andere om de waardering van het (kosteloze) vruchtgebruik van een woning. Deze genotsrechten worden forfaitair bepaald, afhankelijk van de leeftijd van de genotsgerechtigde. Bij een lage marktrente zou de verdisconteerde waarde hoger liggen van een vruchtgebruik. Hetzelfde geldt voor de zogenoemde belastinglatenties in de successiewet. Dat zijn nog niet geformaliseerde belastingschulden die bijvoorbeeld in mindering worden gebracht op de waarde van de onderneming of aandelen in een vennootschap, omdat over het verschil tussen de waarde in het economische verkeer en de boekwaarde nog een fiscale inkomstenbelastingclaim rust. Een lagere marktrente, heeft een hogere belastinglatentie en daarmee een lagere schenk- of erfbelasting tot gevolg.

De hogere levensverwachting is ook een structureel gewijzigde omstandigheid die aanleiding kan geven tot aanpassing van de hoogte van een forfait. Ook hier is dat aan de orde bij genotsrechten, periodieke uitkeringen en eventueel belastinglatenties. Als de levensverwachting stijgt, wordt de waarde van een levenslange, periodieke uitkering of een recht op vruchtgebruik hoger (zie bijlage 1.6) De vraag rijst waarom de gestegen levensverwachting niet is verwerkt in de forfaitair bepaalde tabellen in uitvoeringsbesluiten van de successiewet respectievelijk de Wet inkomstenbelasting 2001.

Stijgende levensverwachting werkt niet door in forfaits

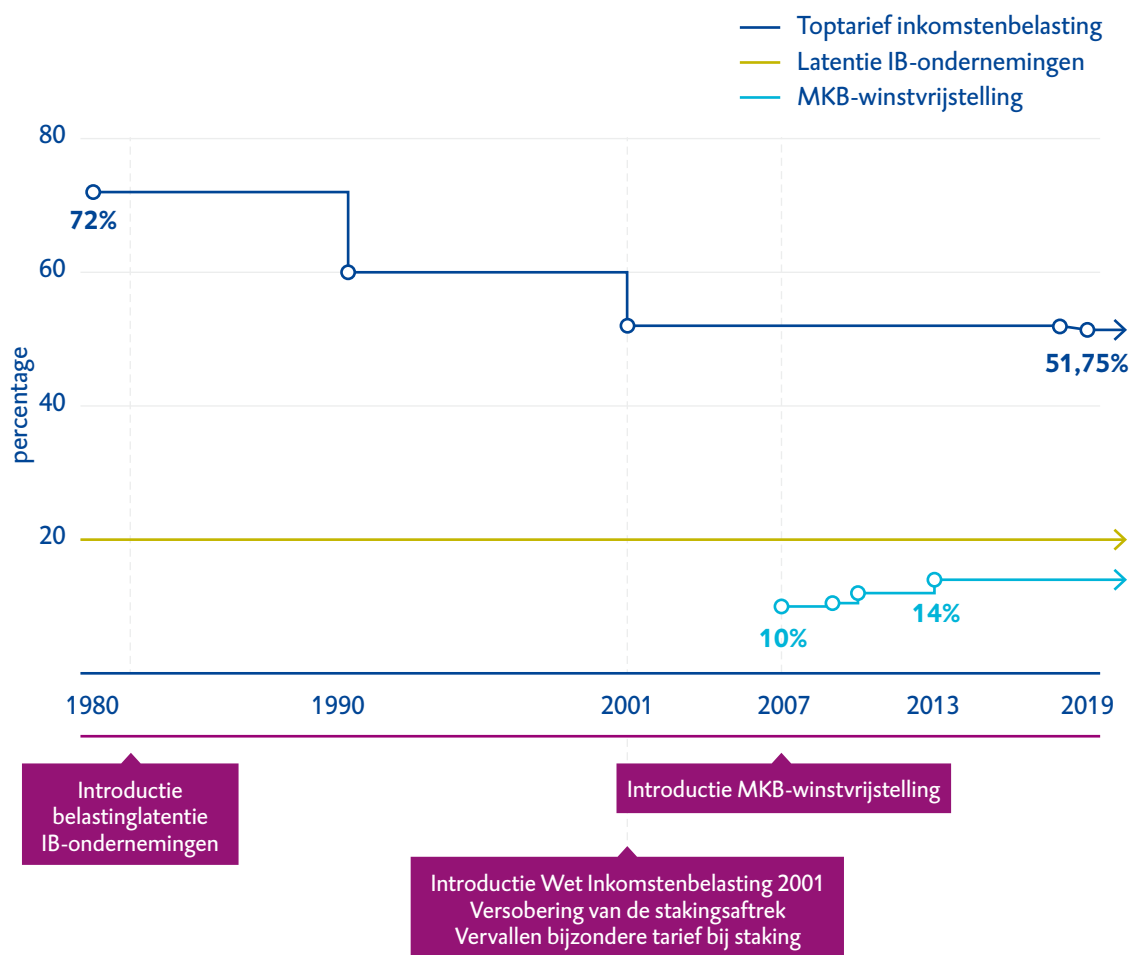

Figuur 6 Ontwikkeling levensverwachting mannen en vrouwen 2001–2021

2.3.2 Gewijzigde fiscale regelgeving

De hoogte van de forfaits hangt vaak samen met fiscale wet- en regelgeving die geldt op het moment dat een forfait wordt ingevoerd. Dat geldt ook voor de hiervoor al aangehaalde forfaits voor belastinglatenties in de successiewet (zie bijlage 1.5) en de waardering van genotsrechten en periodieke uitkeringen in de successiewet en inkomstenbelasting (zie bijlage 1.6). Fiscale regelingen of tarieven die deze forfaits beïnvloeden wijzigen met enige regelmaat. Het valt ons op dat die wijzigingen in de fiscale wet- en regelgeving niet doorwerken in de hoogte van een forfait. De afgelopen decennia zijn bijvoorbeeld verscheidene tarieven en fiscale regimes in de inkomstenbelasting gewijzigd, maar die hebben geen weerslag gehad op de hoogte van de belastinglatenties in de successiewet.

Wijzigingen in belastingdruk IB-ondernemingen leiden niet tot evaluatie van forfait in Successiewet

Figuur 7 Ontwikkeling belastingdruk IB-ondernemingen 1980–2019

Ook wordt er in de informatievoorziening aan het parlement niet of nauwelijks expliciet stilgestaan bij de eventuele noodzaak tot wijziging van de hoogte van forfaits. Dat geldt bijvoorbeeld voor de verlaging van de overdrachtsbelasting van 6 naar 2% voor woningen. Bij de historische onderbouwing van het eigenwoningforfait zijn de transactiekosten een drukkende factor geweest voor de hoogte van het eigenwoningforfait. Bij de (structurele) verlaging van het tarief van de overdrachtsbelasting voor woningen naar 2%, is geen aandacht besteed aan de samenhang tussen het overdrachtsbelastingtarief en het eigenwoningforfait.

Daarnaast komt het regelmatig voor dat bestaande forfaits niet meer consistent zijn met nieuw geïntroduceerde fiscale regelingen. Zo hebben wij verscheidene forfaits aangetroffen die zouden moeten uitgaan van dezelfde uitgangspunten, maar van elkaar verschillen. Sinds de invoering van de Wet inkomstenbelasting 2001 worden voor de inkomstenbelasting andere waarderingsregels gehanteerd dan voor de successiewet. In eerstgenoemde belasting wordt uitgegaan van een rendement van 4%, terwijl in de successiewet wordt gewerkt met een rendement van 6%.

Een ander voorbeeld is de waardering van genotsrechten. In de inkomstenbelasting wordt rekening gehouden met de verschillende levensverwachting van mannen en vrouwen, terwijl de successiewet dat onderscheid niet kent. Verder kunnen wijzigingen in forfaits doorwerken op andere plaatsen in het belastingstelsel. Een voorbeeld hiervan is het eigenwoningforfait. Dit forfait werkt door naar de persoonsgebonden aftrek voor alimentatiebetalingen in de vorm van het recht van bewoning door de ex-partner van de (voormalige) eigen woning. De verlaging van de hypotheekrenteaftrek heeft geleid tot een verlaagd eigenwoningforfait en resulteert in een verlaagde persoonsgebonden aftrekpost. Onduidelijk is of de wetgever deze wettelijke doorwerking ook zo heeft beoogd.

2.3.3 Niet exact te onderbouwen forfait

Soms wordt gekozen voor een forfait, omdat het niet mogelijk lijkt om een eenduidige en exacte cijfermatige onderbouwing te relateren aan de uitgangspunten en variabelen van het forfait. Andere keuzes bepalen dan de omvang van het forfait. De 2 voorbeelden die wij hierbij hebben geselecteerd zijn het eigenwoningforfait (zie bijlage 1.1) en de bijtelling voor het privégebruik van de zakelijke auto (zie bijlage 1.2).

Voor de bijtelling voor de zakelijke auto is in de parlementaire geschiedenis geen exacte onderbouwing terug te vinden van de hoogte van het forfait. Daardoor kan het parlement niet goed beoordelen of er een noodzaak is om dit forfait te wijzigen en hoe een eventuele

aanpassing eruit zou moeten zien. Bovendien geldt dat zo lang een bepaling die een forfait bevat niet wijzigt, ook niet kan worden beoordeeld of het forfait de werkelijkheid nog steeds benadert. De informatievoorziening aan het parlement blijft dan ook achterwege.

Bij het eigenwoningforfait is meermalen geprobeerd om de hoogte van het forfait te onderbouwen. Sinds de eeuwwisseling wordt bij wettelijke aanpassingen van het eigenwoningforfait echter niet meer stilgestaan bij de oorspronkelijke gedachte erachter. Wel is een nieuw indexeringsmechanisme ingevoerd dat in de plaats is gekomen van de oorspronkelijke onderbouwing van het eigenwoningforfait.

Ook is de onderbouwing van het forfait van de bewoonde ondernemingswoning van de overleden ondernemer (zie bijlage 1.3) niet goed te achterhalen. Wel is duidelijk dat het vastgestelde percentage een begunstigend karakter heeft. Voor deze ondernemingswoning geldt dat de waarde in het economische verkeer wordt gesteld op 60% van de woningwaarde ingeval van overlijden. Tegelijkertijd zien we dat in 2018 in een beleidsbesluit van de staatssecretaris van Financiën de bewoonde ondernemingswoning bij een (reguliere) overgang naar een onbelaste sfeer op grond van een studie op 85% van de vrije waarde wordt gewaardeerd. In een eerdere versie van dit beleidsbesluit werd de ondernemingswoning nog gewaardeerd op 65%-75% van de vrije waarde. Hoewel de waarde van bewoonde ondernemingswoning anno 2019 dus hoger wordt geschat, is de regeling voor de bewoonde ondernemingswoning van de overleden ondernemer onveranderd gebleven.

2.4 Evaluatieverplichting

De ontvangsten van alle belastingen worden verantwoord op artikel 1 in de begroting van het Ministerie van Financiën. Dit begrotingsartikel bevat alle ontvangsten van alle Rijksbelastingsoorten in Nederland. Zo wordt op diverse beleidsterreinen beleid gevoerd door ministers waarbij de financiële verantwoording via artikel 1 van het Ministerie van Financiën loopt. Daarmee bevat artikel 1 een grote verscheidenheid aan beleid van diverse ministers. Daarbij is belastinginning zelf ook een vorm van beleid.

Forfaits maken deel uit van het belastingstelsel en vallen dus ook onder artikel 1 van de begroting van het Ministerie van Financiën. De reden om een forfait in het belastingstelsel op te nemen is dat met een forfait wordt beoogd de doelmatigheid van het belastingstelsel te vergroten. Dat komt omdat niet het werkelijke bedrag in aanmerking wordt genomen, maar een forfaitair bedrag of percentage leidend wordt voor de belastingheffing.

Forfaits zijn dus beleidsinstrumenten die bijdragen aan een beleidsdoel of dat zouden moeten doen. In artikel 4.1 van de Comptabiliteitswet 2016 (CW) is opgenomen dat “de minister de doeltreffendheid en doelmatigheid van beleid periodiek moet onderzoeken”. In artikel 1 van de Regeling Periodiek Evaluatieonderzoek (RPE) staat dat een beleidsdoorlichting moet gaan over “een substantieel, samenhangend deel van het beleid”. Ook de fiscale regelingen, waaronder de forfaits, vallen dus onder de CW en RPE. De RPE schrijft voor dat het beleid dat (mede) wordt gevoerd op grond van één of meer beleidsartikelen uit de rijksbegroting, ten minste eens in de zeven jaar in een beleidsdoorlichting dient te worden geëvalueerd. Uiteindelijk dient een evaluatieonderzoek antwoord te geven op de vraag in hoeverre het beleid, alsmede de daarmee samenhangende uitgaven, doeltreffend en doelmatig is.

Wij constateren dat, behalve de forfaits die ook een belastinguitgave zijn, forfaits niet geëvalueerd worden zoals voorgeschreven in de RPE.

Daarbij is het ook van belang om de relatie tussen een forfait en de waarde in het economisch verkeer in een evaluatie te betrekken. Op basis van onze observaties in § 2.3 en de uitgelichte forfaits in bijlage 1 is de onderbouwing bij een aantal forfaits, zoals bijvoorbeeld de waardering van de genotsrechten, periodieke uitkeringen en belastinglatenties, anno 2019 ontoereikend. Daarom bevelen wij aan om – los van de evaluatieverplichting – forfaits periodiek te toetsen. Bij een evaluatie kan de verhouding tot de actuele (economische) werkelijkheid aan de orde komen en, mocht de toetsing daar aanleiding toe geven, het forfait worden bijgesteld. Als daar aanleiding voor is, kan er ook voor worden gekozen om in plaats van het forfait (weer) de werkelijke kosten of opbrengsten fiscaal in aanmerking te nemen.

Bij een beleidsdoorlichting kunnen alle forfaits gezamenlijk worden geëvalueerd in een bijvoorbeeld drie- of vijfjaarlijkse *quickscan*. Daarbij gaat het vooral om de vragen als: Benadert het forfait nog de (gemiddelde) waarde in het economische verkeer? Zijn er structureel gewijzigde omstandigheden en of is er sprake van gewijzigde fiscale wet- en regelgeving? En levert het verkiezen van een forfait boven de werkelijke waarde nog steeds doelmatigheidswinst op? Anno 2019 kan het zelfs zo zijn dat de werkelijke kosten of inkomsten om doelmatigheidsredenen te prefereren zijn boven een forfait.

3 Reactie van staatssecretaris en nawoord Algemene Rekenkamer

Van de staatssecretaris van Financiën ontvingen we op 13 juni 2019 een reactie op ons conceptrapport. In dit hoofdstuk geven we de reactie van de staatssecretaris samengevat weer (zie § 3.1). Ons nawoord is opgenomen in § 3.2. De integrale brief van de staatssecretaris van Financiën is ook te vinden op onze website (www.rekenkamer.nl).

3.1 Samenvatting reactie staatssecretaris

De staatssecretaris van Financiën geeft in zijn reactie aan dat het overzicht van de forfaits kan bijdragen aan transparantie richting het parlement. Ook kan het een bijdrage leveren aan het debat over vereenvoudiging van het belastingstelsel. De staatssecretaris onderschrijft het belang van het onderbouwen en accuraat houden van de hoogte van de forfaits. Verder onderkent de staatssecretaris dat forfaits niet periodiek worden geëvalueerd en geactualiseerd en dat met name bij het actualiseren van forfaits vooruitgang kan worden geboekt. Wel maakt de staatssecretaris de kanttekening dat forfaits veelal alleen een doelmatige wijze van heffing beogen en zich daarmee onderscheiden van zogenoemde fiscale regelingen. Niettemin onderschrijft het kabinet het belang van het onderbouwen en accuraat houden van de forfaits. De komende periode onderzoekt de staatssecretaris welke in het rapport opgenomen forfaits voor actualisatie in aanmerking kunnen komen. Hij zegt verder toe het parlement in het eerste kwartaal van 2020 over de uitkomsten van dit onderzoek te informeren. Voor enkele meer specifieke opmerkingen van de staatssecretaris bij ons rapport verwijzen wij naar de integrale brief.

3.2 Nawoord Algemene Rekenkamer

Met instemming constateren we dat de staatssecretaris van Financiën het onderbouwen én actualiseren van forfaits relevant vindt en een periodieke update van (bepaalde) forfaits overweegt. Op grond van ons onderzoek ligt het voor de hand dat ook de forfaits waarmee uitsluitend doelmatigheidswinst wordt beoogd, periodiek geëvalueerd moeten worden. Belangrijk aandachtspunt bij de actualisatie is om de eventuele aanpassing van de invulling van het forfait expliciet te onderbouwen. Daarbij moet ook de vraag worden beantwoord of het forfait nog steeds de beoogde doelmatigheidswinst oplevert ten opzichte van het in aanmerking nemen van de werkelijke waarde. Het voornemen om (sommige) forfaits te relateren aan relevante variabelen en vervolgens de forfaits (automatisch) mee te laten bewegen met de ontwikkeling van die variabelen, vinden wij een gedachte die nadere

Inhoud

Samenvatting	1	2	3	Bijlagen
--------------	---	---	---	----------

uitwerking verdient. Daarbij kan bijvoorbeeld worden gedacht aan variabelen als de levensverwachting of de rentevoet. Wij kijken uit naar de uitkomsten van het voorgenomen onderzoek.

Bijlagen

- 1 Samenvatting uitgelichte forfaits
- 2 Overzicht forfaits
- 3 Aanpak onderzoek
- 4 Definities en begrippen
- 5 Lijst met gebruikte afkortingen
- 6 Literatuurlijst
- 7 Noten

Bijlage 1 Samenvatting uitgelichte forfaits

Eigenwoningforfait

Wat is het eigenwoningforfait?

Het eigenwoningforfait is de forfaitaire bijtelling voor de eigen woning in de inkomstenbelasting. Het forfait beoogt de 'netto-opbrengst van de eigen woning' vast te stellen om zo de eigen woning in de inkomstenbelasting te kunnen belasten als bron van inkomen. Waar het eigenwoningforfait het voordeel van de woning weergeeft, vormt de hypotheekrenteaftrek de bijbehorende kostenpost die de belastingplichtige in mindering kan brengen op het inkomen. Deze rentekosten zijn – in tegenstelling tot veel andere kosten van de eigen woning – wel aftrekbaar voor het werkelijke bedrag.

Het eigenwoningforfait is een percentage van de WOZ-waarde van de woning.

Tabel B1 Hoogte eigenwoningforfait 2018

Woningwaarde meer dan	maar niet meer dan	Eigenwoningforfait
–	€ 12.500	0%
€ 12.500	€ 25.000	0,25%
€ 25.000	€ 50.000	0,40%
€ 50.000	€ 75.000	0,55%
€ 75.000	€ 1.060.000	0,70%
€ 1.060.000		€ 7.420 plus 2,35% van de waarde van de woning boven € 1.060.000

De historische achtergrond van het forfait

De onderbouwing van het forfait dateert van de voorloper van de huidige Wet inkomstenbelasting 2001, de Wet op de inkomstenbelasting 1964. Onder die wet werden – net als nu – sinds 1971 niet de werkelijk gemaakte kosten en lasten in aanmerking genomen, maar forfaitaire bedragen. De brutohuurwaarde is hierbij het uitgangspunt. Deze waarde is gerelateerd aan de huurontwikkeling. Vervolgens komen de aan de woning gerelateerde kosten op genormeerde en forfaitaire wijze hierop in mindering.

De laatst gepubliceerde berekening van (de voorloper van) het eigenwoningforfait stamt uit 1993:¹

Tabel 2 bijlage Berekening eigenwoningforfait uit 1993

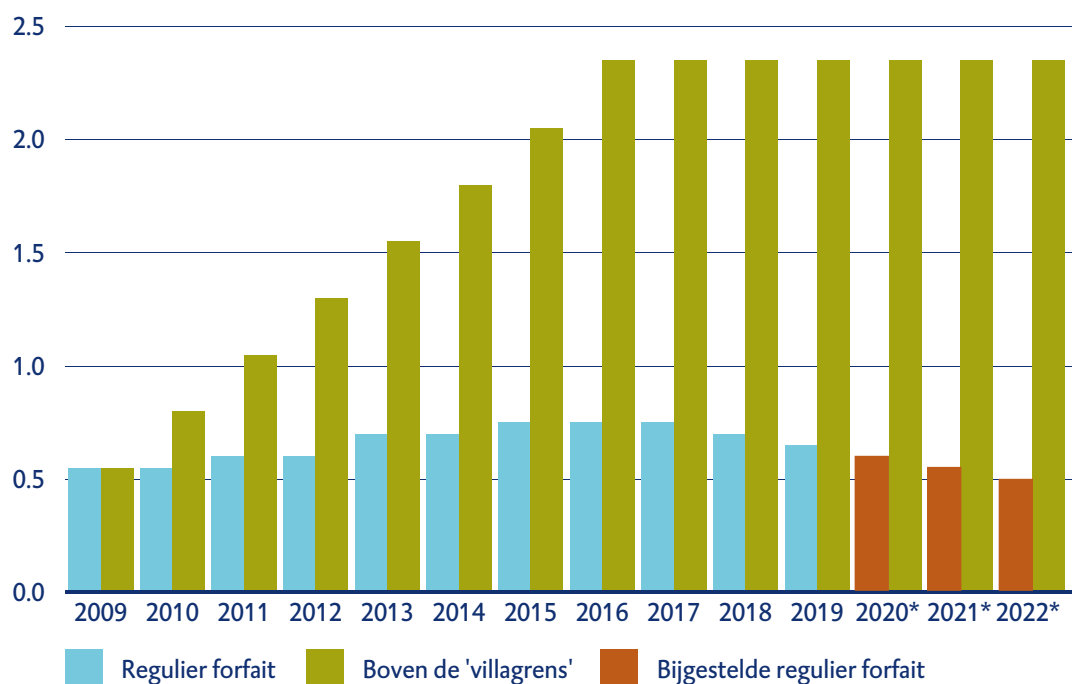
Brutohuurwaarde	9,94%
Zakelijke lasten	- 0,55%
Onderhoud	- 2,35%
Afschrijving	- 2,65%
Correctiefactor	- 1,50%
Nettoforfait (afgerond)	2,90%

Een eigen woning is niet volledig vergelijkbaar met een aan een derde verhuurde woning. De wetgever onderscheidt een beleggingsaspect en een bestedingsaspect. Het beleggingsaspect houdt in dat de eigenaar van de eigen woning wordt gezien als iemand die in natura de beloning voor het in de woning belegde vermogen ontvangt. Net als een auto in privé kan een eigen woning worden beschouwd als een “duurzaam consumptiegoed”. Dergelijke consumptiegoederen worden niet belast in de inkomstenbelasting. Op grond van deze gedachte wordt - nadat de nettohuurwaarde is uitgerekend - een correctiefactor toegepast vanwege het bestedingsaspect. Deze correctiefactor verlaagt het forfait. Het ‘bestedingsdeel’ van het woongenot van een eigen woning wordt via de correctiefactor niet als belastbaar inkomen beschouwd voor de inkomstenbelasting. In de gepubliceerde berekening voor 1993 zijn in de correctiefactor van 1,5 procentpunt zowel het genoemde bestedingsaspect als de eenmalige (transactie)kosten bij de aanschaf van een woning – zoals in het bijzonder de overdrachtsbelasting – meegenomen.

In 1997 is bij de introductie van de Wet waardering onroerende zaken het eigenwoningforfait herijkt en sindsdien wijzigt het eigenwoningforfaitpercentage jaarlijks, afhankelijk van de opgetreden veranderingen van de gemiddelde huur- en huizenprijs.

Sinds 1 januari 2010 is het toenmalige maximale percentage van 0,55% voor het deel van de eigenwoningwaarde van woningen boven € 1.060.000 in stappen verhoogd waardoor het eigenwoningforfait per 1 januari 2016 op 2,35% is uitgekomen. Als reden voor deze aanpassingen heeft de wetgever aangevoerd dat het beleggingsaspect een verhoudingsgewijs grotere rol speelt wanneer de woning een hogere waarde heeft. Voor het percentage van 2,35% hebben wij geen onderbouwing gevonden in de parlementaire stukken, behalve budgettaire redenen.

Ontwikkeling eigenwoningforfaitpercentage bij een woningwaarde van 75.000 euro t/m 'villagrens'

* Percentages worden omlaag bijgesteld vanwege beperktere aftrekbaarheid van de hypotheekrente

Figuur B1 Ontwikkeling percentage eigenwoningforfait 2009–2022

Is het forfait in lijn met de oorspronkelijke uitgangspunten en of onderliggende variabelen?

In onze inventarisatie valt op dat de oorspronkelijke onderbouwing van de hoogte van het eigenwoningforfait lijkt te zijn losgelaten en dat andere aanpassingen in de fiscale wet- en regelgeving niet doorwerken naar het eigenwoningforfait. Wij noemen 2 voorbeelden van veranderingen die niet tot een wijziging van het eigenwoningforfait hebben geleid.

1. In de oorspronkelijke berekening uit 1993 en daarvoor, werden de transactiekosten als drukkende factor voor het huurwaardeforfait genoemd. Sinds 15 juni 2011 (en vanaf 2013 structureel) is het tarief van de overdrachtsbelasting voor woningen verlaagd van 6% naar 2%. Deze verlaging heeft echter niet tot een verhoging van het eigenwoningforfait geleid. Daar zou wel een grond voor kunnen zijn nu de transactiekosten ten opzichte van de situatie met het 6%-tarief zijn gedaald.
2. Het tarief waartegen de hypotheekrenteaf trek verzilverd kan worden, wordt vanaf 2020 versneld afgebouwd. De opbrengst daarvan wordt volledig gebruikt om de eigenwoningbezitters te compenseren door het eigenwoningforfait te verlagen. Dat leidt ertoe dat

het eigenwoningforfait in 3 stappen met in totaal 0,15 procentpunt wordt verlaagd. De lagere aftrek van de hypotheekrente is ingeruild voor de verlaging van het (netto) forfait. Als bij een scheiding de ex-partner blijft wonen in de (voormalige gezamenlijke) eigen woning, mag de belastingplichtige die niet langer in de woning verblijft, dit woongenot als alimentatie (persoonsgebonden aftrek) in mindering brengen op zijn fiscale inkomen. Doordat het eigenwoningforfait als percentage daalt, kan in dit geval de belastingplichtige een lager bedrag als alimentatie in natura aftrekken. De (doorwerking van de) verlaging van laatstgenoemd forfait is niet direct goed te verklaren, behalve dat er een wettelijke koppeling bestaat tussen het eigenwoningforfait en de bepaling van de omvang van de alimentatie in natura. De (effectieve beperking van) de hypotheekrenteaftrek werkt namelijk, anders dan voorheen, nu wel door naar deze persoonsgebonden aftrekpost.

De bijtelling voor de auto van de zaak in de loonbelasting

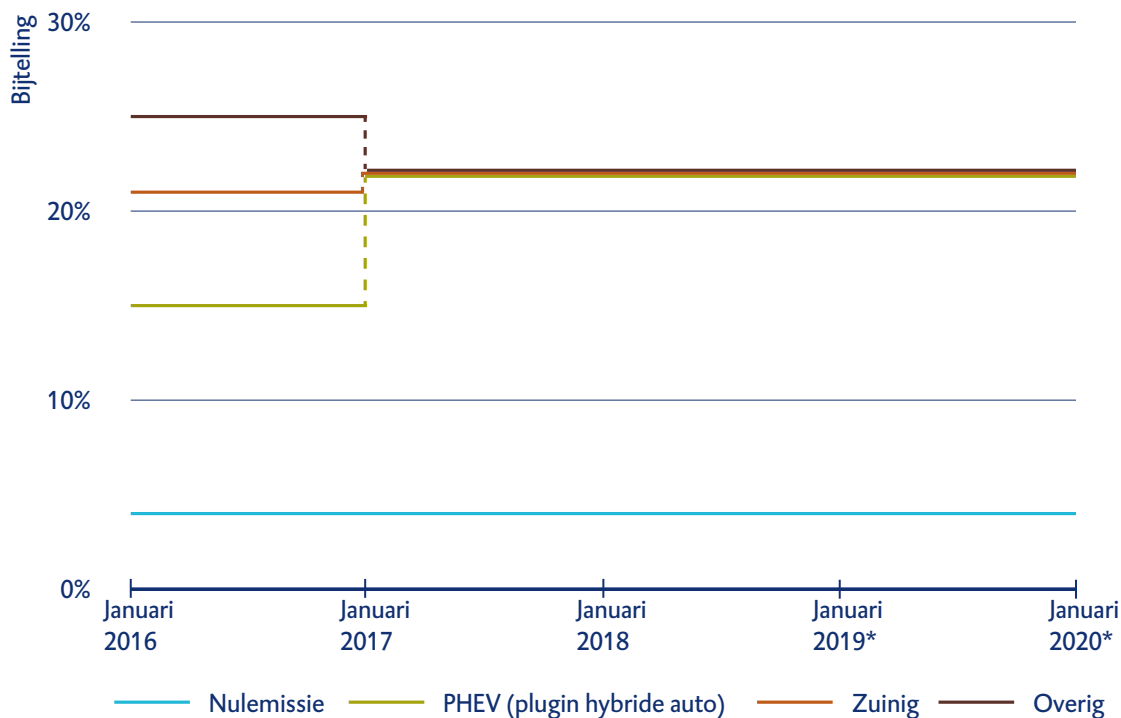
Wat is de bijtelling voor de auto van de zaak?

De werknemer die een door zijn werkgever ter beschikking gestelde auto ook voor privédoeleinden mag gebruiken, heeft een privévoordeel van de auto van de zaak. Fiscaal wordt dit als loon (in natura) gezien. Uit doelmatigheidsoverwegingen is dat privévoordeel (de bijtelling) gesteld op een percentage van de waarde van de auto. Voor auto's die niet meer dan 15 jaar geleden voor het eerst in gebruik zijn genomen, is die waarde de catalogusprijs van de auto. Voor auto's die meer dan 15 jaar geleden voor het eerst in gebruik zijn genomen geldt niet de cataloguswaarde als grondslag voor het forfait, maar de waarde in het economische verkeer. Als de auto per kalenderjaar voor niet meer dan 500 kilometer voor privédoeleinden wordt gebruikt, wordt het voordeel gesteld op nihil.

De historische achtergrond van het forfait

Vanaf 1 januari 2008 gelden kortingen op het algemene bijtellingspercentage als de CO₂-uitstoot binnen de daartoe gestelde grenzen blijft. Afhankelijk van de CO₂-uitstoot wordt dus een milieugerelateerde korting verstrekt op het algemene bijtellingspercentage. Zowel de kortingen als de uitstootnormen wijzigden het afgelopen decennium tot 2017 vrijwel jaarlijks. De verlaagde bijtellingen moesten werknemers stimuleren om in een milieuvriendelijke auto van de zaak te gaan rijden.

Bijstelling van de auto van de zaak minder CO₂-afhankelijk

*percentage 4% geldt tot 50.000 euro, daarna 22%

Figuur B2 Ontwikkeling percentage bijtelling auto van de zaak 2016–2020

Is het forfait in lijn met de oorspronkelijke uitgangspunten en of onderliggende variabelen?

Voor auto's die vóór 1 januari 2017 in gebruik zijn genomen, bedraagt het algemene bijtellingspercentage 25%. Voor auto's die vanaf 1 januari 2017 voor het eerst in gebruik zijn genomen, is het algemene bijtellingspercentage 22%. De gedachte achter deze verlaging is dat werkgevers vaker restricties opleggen aan het gebruik van de ter beschikking gestelde auto.

Ze beperken bijvoorbeeld het aantal kilometers dat de werknemer in privé mag rijden. Daarnaast is ook de overweging dat de kosten van nieuwe auto's omlaag gaan, aangezien auto's zuiniger worden. Ondanks dat de bijstelling van het percentage naar 22% is beargumenteerd, zijn er geen berekeningen bekend die ten grondslag liggen aan de hoogte van het percentage van de bijtelling. Daarmee is de vraag of het bijtellingspercentage het loon in natura op een juiste wijze benadert, niet te beantwoorden. Overigens merken wij op dat de belastinginspecteur het (reguliere) forfait wel kan weerleggen. Op grond van de hoofdregel uit de wet bedraagt het voordeel van het privégebruik van een ter beschikking gestelde auto op jaarbasis *ten minste* 22%. De belastinginspecteur heeft dus de mogelijkheid om een hogere bijtelling aannemelijk te maken.²

Daarnaast is bij het verlaagde bijtellingspercentage voor milieuzuinige auto's de waarde van het loon in natura bewust losgelaten om bepaalde nevendoelestellingen op milieuvlak te behalen. Daarmee wordt bewust afgeweken van de doelstelling om zuiver de waarde van het loon in natura te belasten. De vermindering van het percentage om milieudoelstellingen is een belastinguitgave waarvoor wel een evaluatieplicht wordt toegepast. De omvang van de belastingsubsidies voor milieuvriendelijke auto's is eerder onderwerp geweest van onderzoek van de Algemene Rekenkamer.

De waardering van de ondernemingswoning bij overlijden

Wat is het forfait?

In het midden- en kleinbedrijf komt het voor dat in de woning waarin een ondernemer woont, ook bedrijfsactiviteiten plaatsvinden. Zo'n ondernemingswoning heeft dan een dubbele functie: het is een ondernemingspand en een woning. Voor een zelfstandig ondernemer kan een dergelijke onroerende zaak – onder voorwaarden – voor de inkomstenbelasting 'zogenoemd' ondernemingsvermogen vormen of juist als een privéwoning zijn aangemerkt. Als de ondernemingswoning tot het ondernemingsvermogen wordt gerekend, is de waardestijging of -daling van het pand belast dan wel aftrekbaar. Wanneer de ondernemer komt te overlijden, eindigt in fiscale zin de onderneming. Bij het einde van de onderneming in fiscale zin, moet de ondernemer voor de inkomstenbelasting afrekenen over de opgebouwde stille reserves, fiscale reserves en de goodwill van de onderneming. Dat is niet anders bij een overleden ondernemer. Vanwege de progressieve tarieven in de inkomstenbelasting kan de belastingdruk op die zogenoemde stakingswinst bij overlijden hoger zijn dan bij reguliere winsten. Bij afrekening over de gerealiseerde (boek)winsten kan – mede vanwege deze reden – wel 10 jaar renteloos uitstel van belastingbetaling worden bedongen. Niettemin is, om liquiditeitsproblemen bij de erfgenamen te voorkomen, daarnaast een bijzondere waarderingsregel voor ondernemingswoningen in het leven geroepen. Als de woning als hoofdverblijf blijft gelden voor personen die tot het huishouden van de overledene behoren, wordt de woningwaarde gesteld op 60% van de vrije woningwaarde.

De historische achtergrond van het forfait

Onder de voorloper van de huidige inkomstenbelastingwet gold een vast inkomstenbelastingtarief van 20% voor de (fiscale) winst die wordt gerealiseerd bij overlijden. Vanaf 2001 is het bijzondere inkomstenbelastingtarief voor dergelijke winsten bij overlijden komen te vervallen en daarmee (nagenoeg) gelijk getrokken met de belastingheffing over 'reguliere' winsten. Via een amendement bij de invoering van de Wet inkomstenbelasting 2001 is het

forfait voor de eigenwoningwaarde in de wet terecht gekomen. Volgens de toelichting bij het amendement wordt zo voorkomen dat de erfgenamen moeten afrekenen over de volle waarde van de ondernemingswoning die tot het ondernemingsvermogen behoort en waarin gezinsleden blijven wonen.

Is het forfait in lijn met de oorspronkelijke uitgangspunten en of onderliggende variabelen?

De waarde van een ondernemingswoning bij overlijden moet worden geschat, aangezien er geen daadwerkelijke verkoop is. Daarbij is een waardedrukkende factor dat de woning wordt bewoond. In de wetgeving is ervoor gekozen om het forfait te zetten op 60% van de vrije waarde. De regeling lijkt dan te impliceren dat de waarde in het economische verkeer van de (ondernemings)woning is losgelaten en een begunstigend karakter heeft. Wel kan de vraag worden gesteld of de omvang van de begunstiging gelijk is gebleven en of de regeling consistent is met andere fiscale bepalingen.

Ten beantwoording van die vraag, kan een parallel worden getrokken met (andere) stakingssituaties waarin een ondernemingswoning van de belaste winstsfeer naar de vrijgestelde privésfeer gaat. Ook bij gewijzigd gebruik moet een dergelijke woning anders worden geëtiketteerd, bijvoorbeeld als de ondernemer besluit zijn ondernemingsactiviteiten te staken. Als een door de ondernemer bewoonde woning geen ondernemingsvermogen meer vormt en daardoor overgaat naar het privévermogen voor de inkomstenbelasting, heeft dat fiscale consequenties. De ondernemer moet dan inkomstenbelasting betalen over het verschil tussen de waarde in het economische verkeer en de boekwaarde van de woning. Er is dan namelijk sprake van een 'sfeerovergang' van de bron 'winst uit onderneming' naar 'inkomen uit eigen woning', waarvoor een verschillend fiscaal regime geldt. De waardeontwikkeling van een woning in privé wordt niet belast met inkomstenbelasting, aangezien in die categorie aan inkomsten alleen het eigenwoningforfait in aanmerking worden genomen als positief inkomen uit de eigen woning. De Belastingdienst en de ondernemer kunnen een afspraak maken over de waardering van de woning bij de overgang van ondernemings- naar privévermogen. Met dat doel heeft de staatssecretaris van Financiën in het verleden richtlijnen gegeven. Tot de zomer van 2018 gold op grond van dat beleid een compromisaanbod van 65% tot 75% van de waarde van de (ondernemings)woning in vrije staat. In uitspraken van belastingrechters zijn er voorbeelden te vinden waarbij (mogelijk) wordt ingespeeld op dit compromisaanbod.³ Al snel nadat het pand als ondernemingsvermogen is geëtiketteerd door een ondernemer, kan de ondernemer erop aansturen om zijn ondernemingspand fiscaal te 'heretiketteren' als woning in privé. Wij illustreren dat aan de hand van een voorbeeld.

Stel dat een (ondernemings)woning wordt aangekocht voor € 500.000. Als de waarde van de ondernemingswoning onveranderd is gebleven, kon het pand op grond van dit (voormalige) beleid tot € 325.000 (65% van € 500.000) naar privé worden gehaald en kon daarmee een waardeverlies van € 175.000 in aanmerking worden genomen voor zelfbewoning.

De staatssecretaris van Financiën heeft op 20 juni 2018⁴ zijn beleid herzien en heeft een nieuw beleidsbesluit uitgebracht. Hij heeft hiervoor onderzoek laten uitvoeren waarin de waarde van woningen in vrije staat zijn vergeleken met de waarde in verhuurde staat. Rond 90% van de gevallen bedroeg de verkoopprijs ten minste 85% van de waarde in vrije staat. Rond 80% van de gevallen bedroeg de verkoopprijs ten minste 90% van de waarde in vrije staat. Naar aanleiding van dit onderzoek wordt de “waarde bewoond” door de staatssecretaris van Financiën in zijn besluit omhoog bijgesteld naar 85% van de waarde in het economische verkeer in vrije staat.

In de hiervoor beschreven situatie van de ondernemingswoning, waarin gezinsleden na het overlijden van de ondernemer in een woning blijven wonen, geldt wettelijk nog steeds het forfait van 60% van de woningwaarde voor de belastingheffing in de inkomstenbelasting. Dit forfait is dus niet aangepast naar analogie van het herziene beleid voor andere stakings-situaties.

De vermogensrendementsheffing

Wat is de vermogensrendementsheffing?

De vermogensrendementsheffing is de belasting op het inkomen uit sparen en beleggen in de inkomstenbelasting. Deze heffing in box 3 van de inkomstenbelasting belast de inkomsten uit privévermogen tegen een tarief van 30%. Deze inkomsten uit sparen en beleggen worden niet feitelijk vastgesteld, maar worden gesteld op een forfaitaire percentage van de waarde in het economische verkeer van de grondslag sparen en beleggen. De grondslag sparen en beleggen is de rendementsgrondslag (de bezittingen minus de schulden) aan het begin van het kalenderjaar voor zover die rendementsgrondslag meer bedraagt dan het heffingsvrije vermogen. Tot 2017 gold een forfaitaire rendement van 4%.

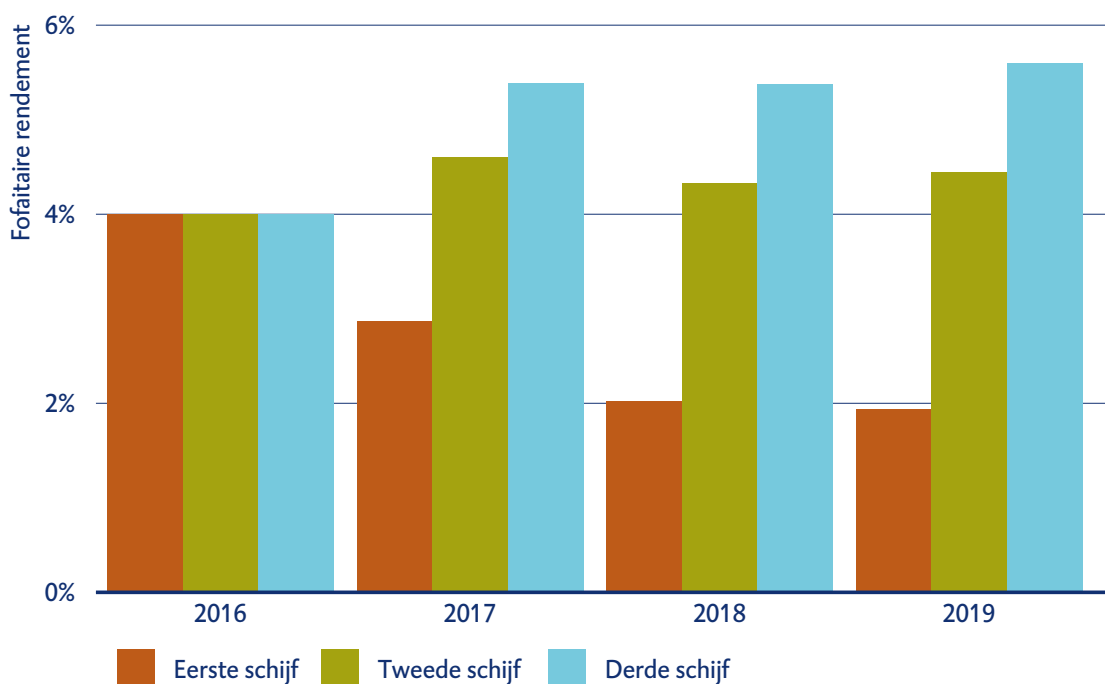
De historische achtergrond van het forfait

Bij de invoering van de vermogensrendementsheffing is in de parlementaire geschiedenis aangegeven dat er bewust voor is gekozen om de hoogte van het forfaitaire rendement op een zodanig niveau vast te stellen (4%) dat iedereen in staat is om, zeker over een wat langere periode, dit rendement zonder risico te kunnen behalen. Vanuit dit perspectief bezien kon volgens de wetgever een tegenbewijsregeling achterwege blijven. De 4%

beoogde volgens de minister van Financiën destijds (2000) het reële rendement te zijn dat je op langere termijn met beleggen risicovrij moet kunnen halen: “Dan kom je inderdaad uit bij de staatsobligaties als benchmark, als benaderingswijze van het rendement.”⁵

Met ingang van 1 januari 2017 is het forfaitaire rendement van box 3 herzien. Doel van deze herziening is om beter aan te sluiten bij de gemiddeld te behalen rendementen door belastingplichtigen. Hierbij lijkt te zijn afgestapt van het risicovrije rendement en te zijn overgestapt op het gemiddelde rendement op alle type vermogens. Vanaf 2017 is het forfaitaire rendement gebaseerd op de vermogensmix op basis van een gemiddelde verdeling van het box 3-vermogen over spaargeld en beleggingen. Beide componenten kennen een rendement op basis van in het verleden in de markt gerealiseerde rendementen. Het aan het spaardeel toegerekende rendement wordt jaarlijks bijgesteld. Het aan het beleggingsdeel toe te rekenen rendement wordt vastgesteld op een in het verleden over een langere periode haalbaar rendement. Naarmate de omvang van het vermogen bij een belastingplichtige groter is, neemt het belang van het spaardeel bij fictie af. Dat resulteert in een aantal schijven, waarbij het samengestelde rendement volgens deze wetsfictie toeneemt naarmate het vermogen toeneemt.

Het forfaitaire rendement in box 3 is vanaf 2017 verdeeld in drie schijven: bij een groter vermogen hoort een hoger forfaitair rendement

Figuur B3 Ontwikkeling forfaitaire rendementen in box 3 2016–2019

Is het forfait in lijn met de oorspronkelijke uitgangspunten en of onderliggende variabelen?

De rentes op (spaar)rekeningen en langlopende (Nederlandse) staatsobligaties zijn sinds de invoering van de vermogensrendementsheffing in 2001 scherp gedaald. In box 3 is geen tegenbewijs toegelaten, zodat ook omvangrijke afwijkingen van het werkelijk genoten rendement bij individuele belastingplichtigen niet in aanmerking worden genomen. Het forfait is niet weerlegbaar. Vanwege de lage vergoedingen op (risicovrije) spaarsaldi worden de afgelopen jaren veel bezwaren ingediend en gerechtelijke procedures gestart. Aanleiding daarvoor is de gedurende een reeks van jaren zeer lage rente op spaartegoeden, waardoor belastingplichtigen met voornamelijk spaartegoeden als gevolg van de box 3-heffing worden geconfronteerd met een belastingdruk van tegen of over de 100% van de daadwerkelijke inkomsten.

Op dit moment speelt in fiscale procedures de vraag of het forfaitaire rendement wellicht in strijd is met het ongestoorde recht op eigendom. De Hoge Raad heeft inmiddels over 2010 en 2011 geoordeeld dat het forfaitaire stelsel van box 3 niet in strijd is met het ongestoorde recht op eigendom, mede gelet op de ruime beoordelingsmarge die de wetgever op het terrein van het belastingrecht toekomt. Zoals aangegeven heeft de wetgever sinds 2012 een aantal maatregelen genomen om de belastingheffing aan te passen of meer de werkelijke, actuele rendementen te laten benaderen. Naast de veranderende rendementsgrondslag, kan ook de verhoging van het heffingsvrije vermogen worden genoemd. Ook na deze genomen maatregelen, komen er nog steeds veel bezwaarschriften bij de Belastingdienst binnen. Blijkens een gepubliceerde brief van de staatssecretaris van Financiën van 29 augustus 2018 zijn er ongeveer 24.000 bezwaren binnengekomen tegen de aanslag inkomstenbelasting over het jaar 2017. Naar aanleiding van de toenemende stroom van bezwaarschriften heeft de staatssecretaris van Financiën ook in 2018 besloten om de bezwaren aan te wijzen als zogenoemd massaal bezwaar.

Belastinglatenties bij ondernemingen in de successiewet

Wat is het forfait voor belastinglatenties?

Belastingsschulden komen in de systematiek van de successiewet slechts in mindering op de nalatenschap als deze schulden op de sterfdag materieel zijn verschuldigd. Bij het overlijden van een ondernemer of een aanmerkelijkbelanghouder in de inkomstenbelasting wordt niet alleen geheven over de nalatenschap van de erflater bij de erfgenamen, maar kan er eveneens een (materieële) inkomstenbelastingsschuld op de erflater zelf rusten. Die belastingsschuld mag in mindering worden gebracht op de erfenis als grondslag voor de successiewet en verlaagt daarmee de te betalen erfbelasting door de erfgenamen. De

erfgenamen kunnen zich in de inkomstenbelasting echter beroepen op zogenoemde fiscale doorschuiffaciliteiten. Dat heeft, kort gezegd, tot gevolg dat de onderneming van de overledene in fiscale zin niet wordt gestaakt, maar wordt doorgezet. Bij de erflater wordt dan in de inkomstenbelasting niet afgerekend over het verschil tussen de boekwaarde en de waarde in het economische verkeer van de onderneming. De overnemers moeten als gevolg van die keuze de onderneming wel voortzetten voor de, veelal lagere, fiscale boekwaarden. In de toekomst moeten de voortzetters van de onderneming wel afrekenen over een (naar alle waarschijnlijkheid) omvangrijkere fiscale boekwinst in de inkomstenbelasting.

Er ontstaat door de doorschuiffaciliteiten in de inkomstenbelasting geen materiële belastingsschuld (meer) die ten laste van de erflater komt. Omdat geen formele schuld ontstaat, kan in beginsel op grond van de belastingrechtspraak ook voor de erfbelasting geen schuld in mindering op de nalatenschap worden gebracht, terwijl de waarde van de verkregen onderneming of aandelen voor de erfgenamen wel wordt gedrukt door de latente claim die de Belastingdienst in de toekomst heeft op de dan al bestaande meerwaarden. Deze keuze voor doorschuiven heeft grote gevolgen voor de erfbelasting. Als er geen beroep wordt gedaan op een doorschuiffaciliteit, mogen de erfgenamen de nominale belastingsschuld op de nalatenschap in mindering brengen. Als wel gebruik wordt gemaakt van de in de Wet IB 2001 opgenomen doorschuiffaciliteiten, is er geen sprake van een rechtens afdwingbare schuld, zodat deze latente verplichting niet op de nalatenschap in mindering kan worden gebracht. Hiervoor bieden artikel 20, vijfde en zesde lid, SW 1956 een oplossing. Met de doorgeschoven belastingclaim kan uitsluitend op forfaitaire wijze rekening worden gehouden. Er wordt in de wet gerekend met een percentage van de stille reserves of meerwaarden die in aanmerking mogen worden genomen. Vanwege het doorschuiven hoeft de inkomstenbelasting pas in de toekomst te worden betaald. Dat rechtvaardigt in de ogen van de wetgever een aftrek tegen de contante waarde van de belastingsschuld die in de toekomst bij de verkrijger ontstaat in plaats van de nominale waarde.

Er zijn verschillende forfaits. De omvang van de latente belastingsschulden wordt in de wet gesteld op:

- 20% van het bedrag van de stille reserves en goodwill;
- 30% voor de oudedagsreserve;
- 6,25% van het bedrag waarmee de waarde van de aandelen, winstbewijzen, bewijzen van deelgerechtigdheid en koopopties de verkrijgingsprijs daarvan in de zin van de inkomstenbelasting overtreft.

De historische achtergrond van het forfait

Sinds de invoering van de belastinglatenties in 1981 in de successiewet, zijn deze nauwelijks gewijzigd. Sinds 1 januari 1995 is wel de belastinglatentie van 30% in de wet terechtgekomen voor de fiscale oudedagsreserve. Bij de wetswijziging van de aanmerkelijkbelangregeling in 1997 is het tarief over die inkomsten van 20% naar 25% gestegen. In reactie daarop is het bijbehorende forfaitaire percentage verhoogd van 5% naar 6,25%.⁶

Is het forfait in lijn met de oorspronkelijke uitgangspunten en of onderliggende variabelen?

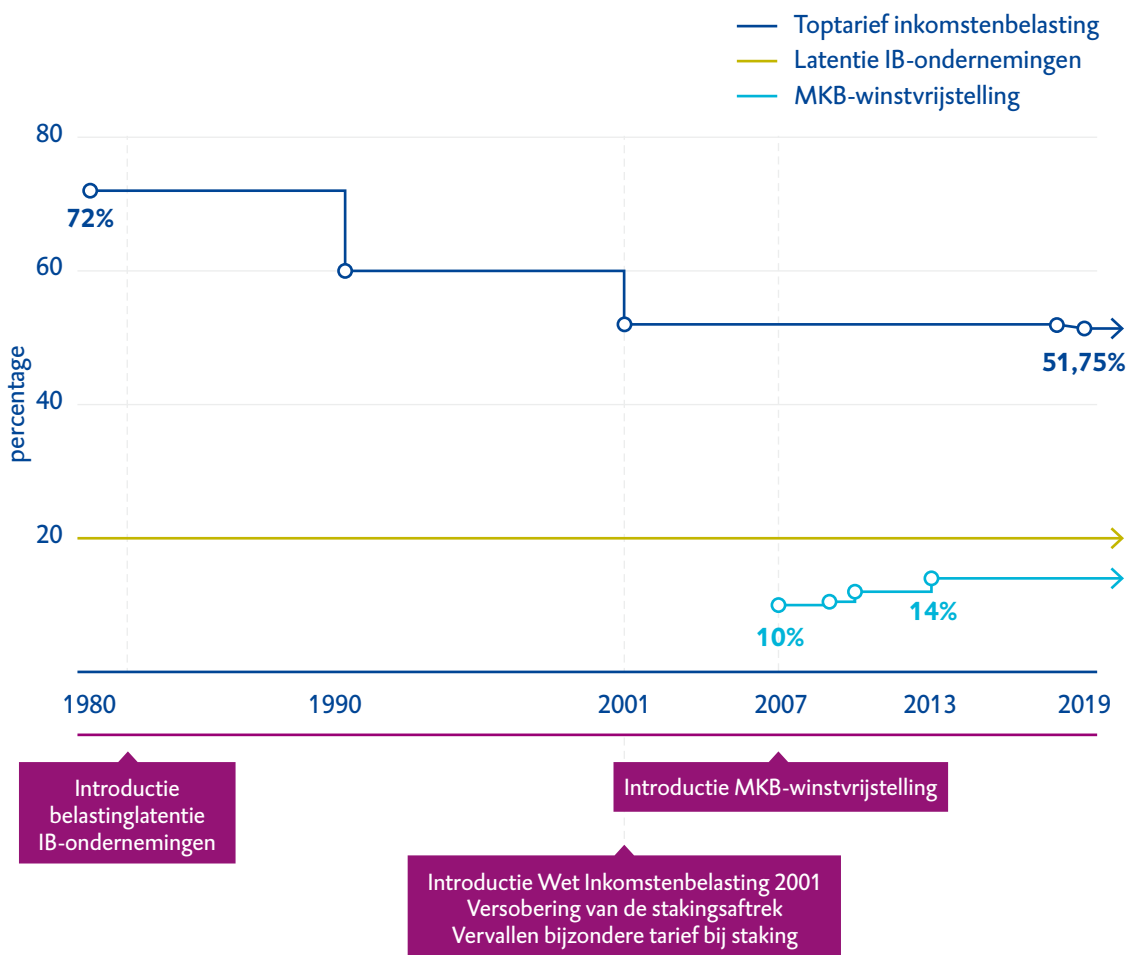
De percentages die in de successiewet zijn opgenomen zijn, met uitzondering van het laatstgenoemde percentage voor de zogenoemde ‘aanmerkelijk belang’-aandeelhouder, de laatste decennia niet gewijzigd. Ook is er geen evaluatie geweest van de hoogte van de forfaits. In de parlementaire geschiedenis of (recente) uitlatingen van de wetgever wordt niet duidelijk waarop de percentages van 20% respectievelijk 30% zijn gestoeld of hoe deze zijn berekend, behalve dat het de contante waarde betreft van de latente belastingschuld en dat er bewust voor is gekozen om niet de nominale waarde van de latente belastingschuld in aanmerking te nemen.

De opgenomen wettelijke percentages stammen nog uit de voorloper van de huidige inkomstenbelastingwet. In de tussentijd is een aantal wijzigingen in de inkomstenbelasting geweest:

- Het inkomstenbelastingtarief is sterk verlaagd.
- Onder de huidige inkomstenbelasting geldt hetzelfde regime voor de oudedagsreserve als voor de stille reserves en goodwill. Tot 2001 golden verschillende regimes.
- Er gelden in de inkomstenbelasting sinds 2001 geen bijzondere tarieven meer, zoals bij staking.
- De tarieven voor winst uit onderneming in de inkomstenbelasting zijn gewijzigd. Ook is in 2007 een mkb-winstvrijstelling geïntroduceerd, waardoor het effectieve tarief voor ondernemers in de inkomstenbelasting is verlaagd.

Deze wijzigingen hebben geen gevolgen gehad voor de omvang van de belastinglatenties in de successiewet. Onduidelijk is hierdoor of de huidige percentages nog in lijn zijn met de materiële waarde van de belastinglatentie. Bovendien is onduidelijk waarom nog een onderscheid bestaat tussen stille reserves en goodwill (20%) enerzijds en de oudedagsreserve (30%) anderzijds.

Wijzigingen in belastingdruk IB-ondernemingen leiden niet tot evaluatie van forfait in Successiewet

Figuur B4 Ontwikkeling belastingdruk IB-ondernemingen 1980–2019

Bij de belastingheffing over inkomen uit aanmerkelijk belang heeft zich in 1997 wel een wijziging van de belastinglatentie voorgedaan als gevolg van de aanpassing van het belastingtarief in box 2 van de inkomstenbelasting. De komende jaren stijgt het aanmerkelijkbelangtarief in de inkomstenbelasting stapsgewijs van 25% naar 26,9%. Er is echter afgezien van een stijging of evaluatie van het forfaitaire percentage voor de belastinglatentie in de successiewet.

Waardering van genotsrechten en periodieke uitkeringen in de successiewet en de inkomstenbelasting

Wat is het forfait voor genotsrechten en periodieke uitkeringen?

In de inkomstenbelasting, overdrachtsbelasting en successiewet is voor verscheidene wetsbepalingen noodzakelijk om te bepalen wat de waarde is van een genotsrecht of een periodieke uitkering waarvoor geen (zakelijke) vergoeding wordt betaald. Onder genotsrechten vallen niet alleen rechten tegen een eenmalige vergoeding, maar ook rechten tegen een jaarlijkse vergoeding, al dan niet in natura. Een genotsrecht is bijvoorbeeld een vruchtgebruik of een huurrecht. Een voorbeeld van een situatie waarin een waardering moet plaatsvinden, is wanneer een woning van de ouders in eigendom is of komt van de kinderen, terwijl de vader of moeder (kosteloos) voor de rest van zijn of haar leven mag blijven wonen in het huis.

Om de waarde van specifieke rechten te bepalen wordt gebruikgemaakt van forfaits. Dit vereenvoudigt de berekening voor zowel de Belastingdienst als de belastingplichtige. Het forfait is daarbij afhankelijk van de looptijd en – als de looptijd afhankelijk is van het leven van een persoon – van de leeftijd van die persoon. Deze factor moet worden vermenigvuldigd met de jaarlijkse opbrengst van het genotsrecht.

De historische achtergrond van het forfait

De vermenigvuldigingsfactoren zijn opgenomen in het Uitvoeringsbesluit Successiewet 1956 voor de waardering van genotsrechten en periodieke uitkeringen. Met ingang van 1 januari 1969 en 1 januari 1980 zijn de vermenigvuldigingsfactoren gewijzigd en het jaarlijkse rendement verhoogd van 4% naar, sinds 1980, 6%. In de inkomstenbelasting zijn in 2001 voor de vermogensrendementsheffing tabellen geïntroduceerd voor de waardering van genotsrechten. Dit is om doelmatigheidsredenen gedaan. De waarderingstabellen zijn geïnspireerd op de soortgelijke tabellen uit de successiewet, waarbij voor de jaarlijkse opbrengst wordt uitgegaan van 4%.

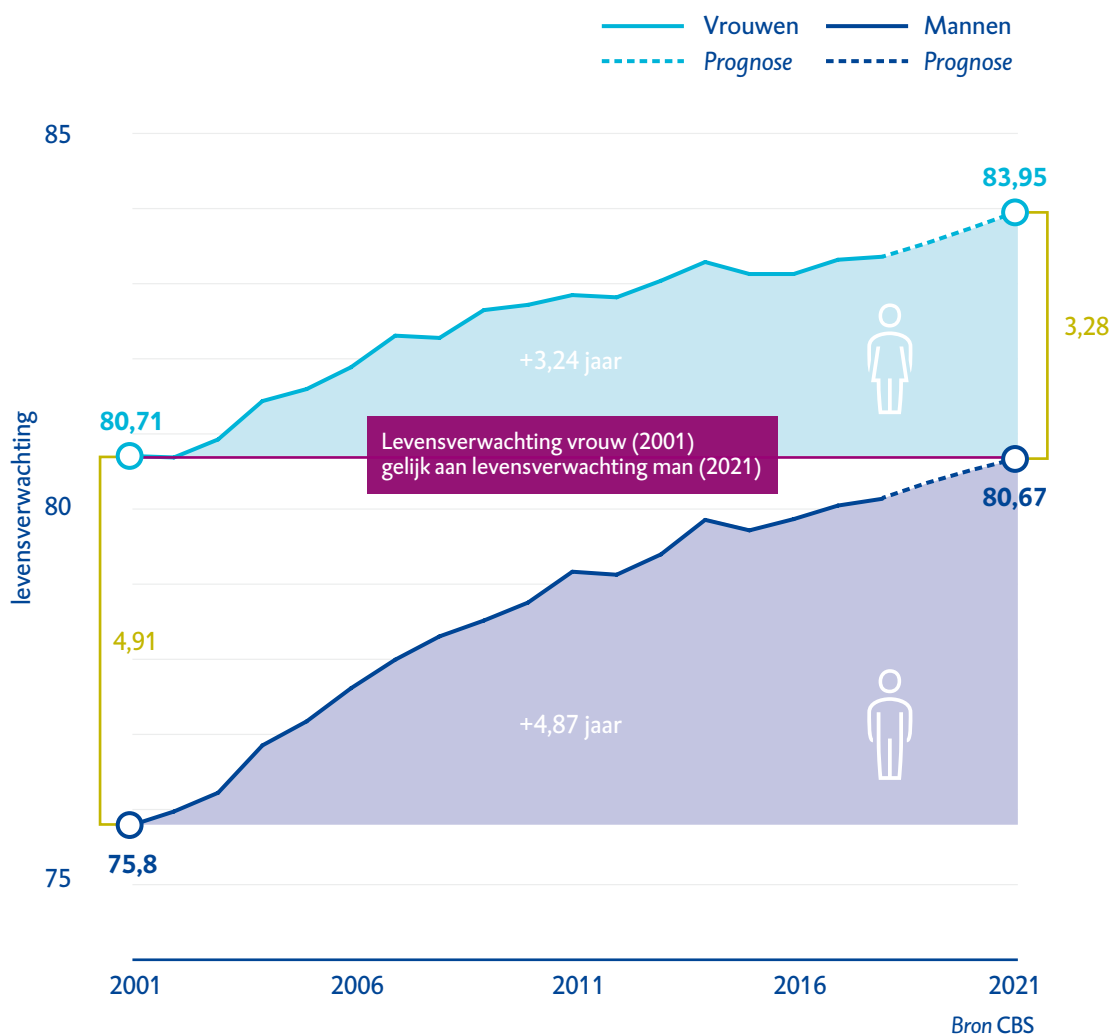
Is het forfait in lijn met de oorspronkelijke uitgangspunten en of onderliggende variabelen?

In de successiewet is de jaarlijkse opbrengst van bijvoorbeeld het vruchtgebruik gefixeerd op 6%, terwijl in de inkomstenbelasting wordt gerekend met het rendement uit dergelijke genotsrechten van 4%. Onduidelijk is waarom het rendement waarmee wordt gerekend, verschilt in beide belastingen. In beide belastingen wordt namelijk nagestreefd om de werkelijke waarde van het genotsrecht te benaderen. In het verleden is door de staatssecretaris van Financiën⁷ aangegeven dat de mogelijkheid zou worden onderzocht om het 6%-percentage uit de successiewet meer in overeenstemming met de realiteit te brengen.

Dit onderzoek is echter nooit verricht.

Daarnaast constateren wij dat zowel in de successiewet als in de inkomstenbelasting de inschatting van de waarde van de van het leven afhankelijke genotsrechten en periodieke uitkeringen wordt bepaald aan de hand van de leeftijd van de genotsgerechtigde of ontvanger van de periodieke uitkering. De gehanteerde tabellen zijn gebaseerd op de levensverwachting en zijn – voor zover wij kunnen nagaan – niet aangepast aan de gestegen levensverwachting. Verder wordt in de inkomstenbelasting een onderscheid gemaakt tussen mannen en vrouwen bij het verdisconteren van de periodieke uitkeringen en genotsrechten vanwege de langere levensverwachting van vrouwen. Dit komt erop neer dat bij vrouwen de tabel wordt gehanteerd van vijf jaar jongere mannen. In de successiewet wordt dit onderscheid niet gemaakt. Uit de door ons geraadpleegde parlementaire stukken blijkt niet op grond waarvan dit onderscheid tussen beide belastingen wordt gerechtvaardigd. Wij merken bij de tabellen van de inkomstenbelasting op dat sinds de invoering de levensverwachting van zowel mannen als vrouwen is gestegen. De levensverwachting van de man is in de periode vanaf 2001 sterker gestegen dan van de vrouw. Dit roept de vraag op of de correctie tussen mannen en vrouwen nog correct is. In elk geval constateren wij dat de levensverwachting van de man aan het eind van deze kabinetsperiode (2021) gelijk is aan de levensverwachting van de vrouw in 2001. Om de vermenigvuldigingsfactor voor de vrouw uit 2001 te bepalen, werd echter vijf jaar afgetrokken van de leeftijd van de man.

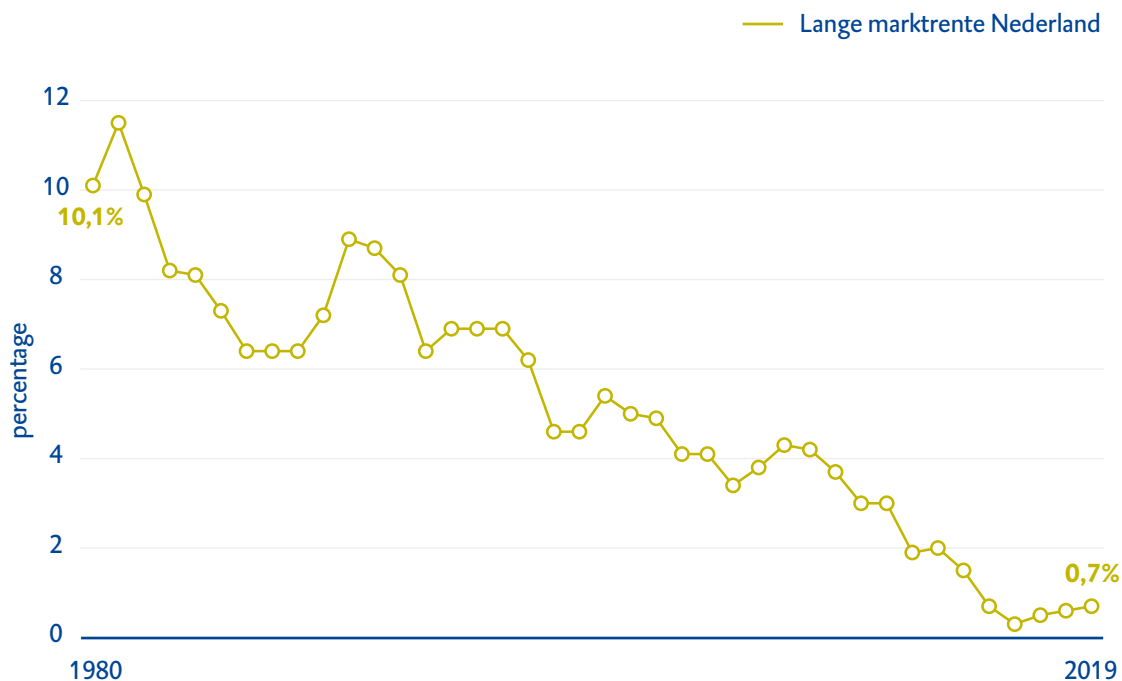
Stijgende levensverwachting werkt niet door in forfaits

Figuur B5 Ontwikkeling levensverwachting mannen en vrouwen 2001–2021

Ten slotte moeten de jaarlijkse opbrengsten uit de genotsrechten en periodieke uitkeringen telkens worden teruggerekend (verdisconteerd) naar het heden. Dat is al verwerkt in de vermenigvuldigingsfactoren in de tabellen. Die tabellen van zowel de successiewet (invoering 1980) als de inkomstenbelasting (2001) zijn echter niet aangepast aan de (lange) marktrente, die sterk is gedaald. Daardoor zouden genotsrechten en periodieke uitkeringen hoger moeten worden gewaardeerd dan nu het geval is.

Lange marktrente sinds de jaren '80 sterk gedaald

Figuur B6 Ontwikkeling lange marktrente 1980–2019

Wij hebben echter geen evaluatie of beleidsafwijking aangetroffen waarin de daling van de marktrente al dan niet moet leiden tot aanpassing van deze forfaits.

Bijlage 2 Overzicht forfaits

BPM – Bepaling afschrijving voor gebruikte personenauto's, motorrijtuigen en bestelauto's	
Artikel	10 zesde lid, juncto artikel 8, vijfde lid URBPM
Rubricering	Auto
Beschrijving	Bij registratie van een auto kan de waarde van het voertuig vastgesteld worden aan de hand van een forfaitair bepaald afschrijvingspercentage.
Bedragen/percentages/ vermenigvuldigingsfactor	Percentage afhankelijk van tijd sinds eerste in gebruik name.
Weerlegbaar	Nee
Keuzeforfait	Ja
Indexatie	Percentage of factor
Laatste bijstelling	2012

BPM – Teruggaaf bij uitvoer van personenauto's, motorrijtuigen en bestelauto's	
Artikel	14a, juncto artikel 8d URBPM
Rubricering	Auto
Beschrijving	Teruggaaf bij het buiten Nederland brengen van auto's.
Bedragen/percentages/ vermenigvuldigingsfactor	Percentage afhankelijk van tijd sinds eerste in gebruik name.
Weerlegbaar	Nee
Keuzeforfait	Nee
Indexatie	Percentage of factor
Laatste bijstelling	2012

BRV – Waardebepaling bij verkrijging van een recht	
Artikel	11, derde lid, juncto artikel 2 en bijlage UBBRV
Rubricering	Waardebepaling
Beschrijving	Waarde van het recht wordt vastgesteld aan hand van factoren zoals looptijd of het leven van bepaalde personen (één of meer).
Bedragen/percentages/ vermenigvuldigingsfactor	Bedragen die afhangen van afhankelijk van het leven of niet en eindigheid/ oneindigheid.
Weerlegbaar	Nee
Keuzeforfait	Nee
Indexatie	Percentage of factor
Laatste bijstelling	1980

IB – Waardering genotsrechten en periodieke uitkeringen	
Artikel	5.22, 5.23 IB, juncto artikel 18 en 19 UBIB
Rubricering	Waardebepaling
Beschrijving	Waardering genotsrechten en periodieke uitkeringen aan de hand van vermenigvuldigingsfactoren afhankelijk van looptijd en leeftijd indien afhankelijk van het leven.
Bedragen/percentages/ vermenigvuldigingsfactor	Vermenigvuldigingsfactor afhankelijk van looptijd en leeftijd indien afhankelijk van leven.
Weerlegbaar	Nee
Keuzeforfait	Nee
Indexatie	Percentage of factor
Laatste bijstelling	2001

IB – Waardering woongenot	
Artikel	3.101, tweede lid en 6.3 lid 2
Rubricering	Woning
Beschrijving	Bepaling van de waarde van het woongenot in geval van een onderhoudsverplichting.
Bedragen/percentages/ vermenigvuldigingsfactor	Percentage van het eigenwoningforfait.
Weerlegbaar	Nee
Keuzeforfait	Nee
Indexatie	Percentage of factor
Laatste bijstelling	2019

IB – Eigenwoningforfait	
Artikel	3.112 en 10.3
Rubricering	Woning
Beschrijving	Voordeel van de eigen woning wordt bepaald aan de hand van WOZ en een waardeafhankelijk forfaitair tarief.
Bedragen/percentages/ vermenigvuldigingsfactor	Percentage van WOZ-waarde.
Weerlegbaar	Nee
Keuzeforfait	Nee
Indexatie	Percentage of factor
Laatste bijstelling	2019

IB – Tijdelijke verhuur eigen woning	
Artikel	3.113 en 10.3
Rubricering	Woning
Beschrijving	Voordeel uit tijdelijk verhuurde woning wordt bepaald door 70% van de verhuuropbrengsten op te tellen bij het eigenwoningforfait.
Bedragen/percentages/ vermenigvuldigingsfactor	Som van percentage van WOZ-waarde en percentage van verhuur- opbrengsten.
Weerlegbaar	Nee
Keuzeforfait	Nee
Indexatie	–
Laatste bijstelling	2010

IB – Bijtelling privé-gebruik bedrijfswoning	
Artikel	3.19, tweede lid
Rubricering	Woning
Beschrijving	Bijtelling voor gebruiken van als ondernemingsvermogen aangemerkt onroerend goed voor privé-doeleinden.
Bedragen/percentages/ vermenigvuldigingsfactor	Percentage van WOZ-waarde.
Weerlegbaar	Nee
Keuzeforfait	Nee
Indexatie	Percentage of factor
Laatste bijstelling	2018

BPM – Waarde woning bij staking onderneming door overlijden	
Artikel	3.58, tweede en derde lid
Rubricering	Woning
Beschrijving	Waarde van woning in bewoonde staat wordt gesteld op 60% van WOZ indien het ondernemingsvermogen betreft en de onderneming wordt gestaakt door overlijden van de ondernemer en de woning gaat over naar personen van het huishouden van de overledene of hun onderneming.
Bedragen/percentages/ vermenigvuldigingsfactor	Percentage van WOZ-waarde.
Weerlegbaar	Nee
Keuzeforfait	Nee
Indexatie	Percentage of factor
Laatste bijstelling	2001

IB – Reisaftrek	
Artikel	3.87
Rubricering	Kosten in kader werkzaamheid
Beschrijving	Aftrek van het loon (onder voorwaarden) bij het per openbaar vervoer afleggen van woon-werkverkeer. De voor de ov-kilometers ontvangen reiskostenvergoeding komt op de aftrek in mindering.
Bedragen/percentages/ vermenigvuldigingsfactor	Vast bedrag. Bedrag afhankelijk van de per openbaar vervoer afgelegde reisafstand (minimaal 10 km) en het aantal dagen per week dat naar de plaats van werkzaamheden pleegt te worden gereisd.
Weerlegbaar	Nee
Keuzeforfait	Nee
Indexatie	Vast bedrag met indexatie
Laatste bijstelling	2001

IB – Forfaitair voordeel uit vrijgestelde beleggingsinstellingen en uit buitenlandse beleggingslichamen indien sprake is van een aanmerkelijk belang	
Artikel	4.14, eerste lid
Rubricering	Rendement
Beschrijving	Bepaling voordeel uit aandelen/winstbewijzen in vrijgestelde beleggingsinstelling en buitenlandse beleggingslichamen.
Bedragen/percentages/ vermenigvuldigingsfactor	Percentage van waarde economische verkeer.
Weerlegbaar	Nee
Keuzeforfait	Nee
Indexatie	Percentage of factor
Laatste bijstelling	2019

IB – Forfaitair rendement voor sparen en beleggen	
Artikel	5.2 en 10.6bis tweede tot en met zevende lid
Rubricering	Rendement
Beschrijving	Forfaitair rendement over de grondslag op de peildatum. De grondslag bestaat uit de bezittingen minus de schulden en de peildatum is 1 januari.
Bedragen/percentages/ vermenigvuldigingsfactor	Percentage van de rendementsgrondslag (bezittingen minus schulden) verminderd met heffingsvrij vermogen.
Weerlegbaar	Nee
Keuzeforfait	Nee
Indexatie	Percentage of factor
Laatste bijstelling	2019

IB – Waardering verhuurde en verpachte woningen bij ongebruikelijke prijs	
Artikel	5.20, derde lid, juncto artikel 17a, derde lid UBIB.
Rubricering	Woning
Beschrijving	Voor verhuurde en verpachte woningen tegen een ongebruikelijke prijs door/aan een gelieerde partij wordt een huurprijs gesteld op 3,5% van de WOZ-waarde.
Bedragen/percentages/ vermenigvuldigingsfactor	Percentage van de WOZ-waarde.
Weerlegbaar	Nee
Keuzeforfait	Nee
Indexatie	Percentage of factor
Laatste bijstelling	2012

IB – Waardering verhuurde/verpachte woning	
Artikel	5.20, derde lid, juncto artikel 17a, eerste en tweede lid UBIB.
Rubricering	Woning
Beschrijving	Voor verhuurde en verpachte woningen wordt de WOZ-waarde vermenigvuldigd met de leegwaarderatio.
Bedragen/percentages/ vermenigvuldigingsfactor	Percentage van de huur bepaald percentage van de WOZ-waarde.
Weerlegbaar	Nee
Keuzeforfait	Nee
Indexatie	Percentage of factor
Laatste bijstelling	2014

IB – Waardering woning die niet als afzonderlijke zaak vervreemd kan worden	
Artikel	5.20, derde lid, juncto 17a, vierde lid UBIB
Rubricering	Woning
Beschrijving	Waarde van een woning die niet als een afzonderlijke zaak vervreemd kan worden wordt verlaagd met een bedrag van EUR 20.000.
Bedragen/percentages/ vermenigvuldigingsfactor	Vast bedrag in mindering op WOZ-waarde.
Weerlegbaar	Nee
Keuzeforfait	Nee
Indexatie	Vast bedrag, geen indexatie
Laatste bijstelling	2011

IB – Waardering woning bij erfpacht	
Artikel	5.20, vierde lid, juncto artikel 17b UBIB.
Rubricering	Woning
Beschrijving	WOZ waarde minus forfaitaire bepaalde waarde erfpacht.
Bedragen/percentages/ vermenigvuldigingsfactor	Vermenigvuldigingsfactor op de erfpachtcanon.
Weerlegbaar	Nee
Keuzeforfait	Nee
Indexatie	Percentage of factor
Laatste bijstelling	2010

IB – Dieetkosten	
Artikel	6.17, eerste lid, onderdeel f, 6.19 juncto 37 URIB
Rubricering	Kosten in kader persoons-gebonden aftrekposten
Beschrijving	Een gesteld bedrag voor extra kosten van een op medisch voorschrift gevolgd dieet.
Bedragen/percentages/ vermenigvuldigingsfactor	Vast bedrag voor meerkosten van dieet afhankelijk van soort dieet.
Weerlegbaar	Nee
Keuzeforfait	Nee
Indexatie	Vast bedrag met indexatie
Laatste bijstelling	2016

BPM – Uitgaven extra kleding of beddengoed	
Artikel	6.17, eerste lid, onderdeel g, 6.19 juncto 38 URIB
Rubricering	Kosten in kader persoons-gebonden aftrekposten
Beschrijving	Uitgaven wegens ziekte of invaliditeit die zijn gedaan voor extra kleding en beddengoed alsmede daarmee samenhangende uitgaven worden gesteld op vast bedrag.
Bedragen/percentages/ vermenigvuldigingsfactor	Vast bedrag voor extra kosten van kleding of beddengoed.
Weerlegbaar	Nee
Keuzeforfait	Nee
Indexatie	Vast bedrag, geen indexatie
Laatste bijstelling	2016

IB – Reiskosten ziekenbezoek	
<i>Artikel</i>	6.17, eerste lid, onderdeel h en zesde lid, onderdeel a
<i>Rubricering</i>	Kosten in kader persoons-gebonden aftrekposten
<i>Beschrijving</i>	De reiskosten voor het bezoeken van een huisgenoot vanwege ziekte of invaliditeit worden gesteld op EUR 0,19 per kilometer.
<i>Bedragen/percentages/vermenigvuldigingsfactor</i>	Vast bedrag per kilometer
<i>Weerlegbaar</i>	Nee
<i>Keuzeforfait</i>	Nee
<i>Indexatie</i>	Vast bedrag, geen indexatie
<i>Laatste bijstelling</i>	2009

IB – Weekenduitgaven gehandicapten	
<i>Artikel</i>	6.26, juncto 40 URIB
<i>Rubricering</i>	Kosten in kader persoons-gebonden aftrekposten
<i>Beschrijving</i>	Weekenduitgaven voor gehandicapten worden in aanmerking genomen voor EUR 10 per dag en EUR 0,19 per kilometer.
<i>Bedragen/percentages/vermenigvuldigingsfactor</i>	Vast bedrag per dag en vast bedrag per kilometer.
<i>Weerlegbaar</i>	Nee
<i>Keuzeforfait</i>	Nee
<i>Indexatie</i>	Vast bedrag, met indexatie
<i>Laatste bijstelling</i>	2011

IB – Giften in vorm afzien van reiskostenvergoedingen door vrijwilliger	
<i>Artikel</i>	6.36, tweede lid
<i>Rubricering</i>	Kosten in kader persoons-gebonden aftrekposten
<i>Beschrijving</i>	Voor vervoer per auto, anders dan per taxi, worden giften in de vorm reiskosten die naar algemeen aanvaarde maatschappelijke opvattingen behoren te worden vergoed worden gesteld op EUR 0,19 per kilometer.
<i>Bedragen/percentages/vermenigvuldigingsfactor</i>	Vast bedrag per kilometer.
<i>Weerlegbaar</i>	Nee
<i>Keuzeforfait</i>	Nee
<i>Indexatie</i>	Vast bedrag, geen indexatie
<i>Laatste bijstelling</i>	2009

IB – Waardering periodieke uitkeringen niet van het leven afhankelijk en vervalt na bepaalde tijd

Artikel	5.22 , 5.23 IB en 19, zesde lid UBIB
Rubricering	Waarde-bepaling
Beschrijving	Waardering periodieke uitkeringen niet van het leven afhankelijk en vervalt na bepaalde tijd.
Bedragen/percentages/ vermenigvuldigingsfactor	Vermenigvuldigingsfactor over de jaarlijkse sommen.
Weerlegbaar	Nee
Keuzeforfait	Nee
Indexatie	Percentage factor
Laatste bijstelling	2001

IB – Aftrekbeperking kosten verhuizing naar andere woonruimte in kader onderneming

Artikel	3.17, eerste lid, onderdeel a, ten eerste en art 8 URIB
Rubricering	Kosten in kader werkzaamheid
Beschrijving	Regeling waarbij de kosten voor herinrichting, stoffering en overige kosten (niet zijnde de integraal aftrekbare kosten van het overbrengen van de inboedel) worden gesteld op EUR 7.750.
Bedragen/percentages/ vermenigvuldigingsfactor	Vast bedrag voor kosten voor herinrichting, stoffering en overige kosten (niet zijnde de integraal aftrekbare kosten van het overbrengen van de inboedel) bij verhuizing.
Weerlegbaar	Nee
Keuzeforfait	Nee
Indexatie	Vast bedrag, geen indexatie
Laatste bijstelling	2009

IB – Waardering periodieke uitkeringen afhankelijk van het leven

Artikel	5.22 , 5.23 IB en 19, eerste, derde en zevende lid UBIB
Rubricering	Waardebepaling
Beschrijving	Ingegaan in geld en levenslang afhankelijk van het leven.
Bedragen/percentages/ vermenigvuldigingsfactor	Vermenigvuldigingsfactor over de jaarlijkse sommen.
Weerlegbaar	Nee
Keuzeforfait	Nee
Indexatie	Percentage of factor
Laatste bijstelling	2001

IB – Waardering genotsrechten	
Artikel	5.22 en 5.23, juncto artikelen 18 en 19 UBIB
Rubricering	Waardebepaling
Beschrijving	Waardering van een van het leven afhankelijke genotsrecht. Vermenigvuldigingsfactor over 4% van hetgeen is onderworpen aan genotsrecht.
Bedragen/percentages/ vermenigvuldigingsfactor	Percentage over de waarde van hetgeen aan het genotsrecht onderworpen vermenigvuldigd met de factor.
Weerlegbaar	Nee
Keuzeforfait	Nee
Indexatie	Percentage of factor
Laatste bijstelling	2001

IB/LB – Bijtelling auto van de zaak/werkgever	
Artikel	3.20 IB en 13bis LB
Rubricering	Auto
Beschrijving	Bijtelling voor het voordeel van het voor privédoeleinden gebruiken van een auto van de zaak/werkgever.
Bedragen/percentages/ vermenigvuldigingsfactor	Percentage van de waarde
Weerlegbaar	Ja
Keuzeforfait	Nee
Indexatie	Percentage of factor
Laatste bijstelling	2017

IB/VPB – Keuzeregime winst uit zeescheepvaart (tonnageregeling)	
Artikel	3.22 t/m 3.24 IB; 8 Vpb; Besluit 26 juni 2013 B2013/1025M; Regeling 20 december 2000, WDB2000/919M
Rubricering	Winstbepaling
Beschrijving	Keuze om winst te bepalen op de werkelijke winst of aan de hand van tonnageregeling. De keuze geldt steeds voor een periode 10 jaar.
Bedragen/percentages/ vermenigvuldigingsfactor	Vast bedrag per dag afhankelijk van het netto tonnage van het schip
Weerlegbaar	Nee
Keuzeforfait	Ja
Indexatie	Vast bedrag, geen indexatie
Laatste bijstelling	2010

LB – Vergoeding voor exterritoriale kosten ingekomen werknemers	
Artikel	31a, tweede lid, onderdeel e, sub 7 wet LB
Rubricering	Kosten in kader werkzaamheid
Beschrijving	Extra kosten van tijdelijk verblijf buiten het land van herkomst in het kader van de dienstbetrekking wordt gesteld op maximaal 30% van het loon vermeerderd met de vergoeding.
Bedragen/percentages/ vermenigvuldigingsfactor	Percentage van het loon (alsmede tot het bedrag van de daarbij aan te wijzen schoolgelden).
Weerlegbaar	Ja
Keuzeforfait	Nee
Indexatie	Percentage of factor
Laatste bijstelling	2019

LB – Vergoeding voor extraterritoriale kosten naar het buitenland uitgezonden werknemers	
Artikel	31a, tweede lid, onderdeel e, sub 7 wet LB
Rubricering	Kosten in kader werkzaamheid
Beschrijving	Extra kosten van tijdelijk verblijf buiten het land van herkomst in het kader van de dienstbetrekking wordt gesteld op maximaal 30% van het loon vermeerderd met de vergoeding.
Bedragen/percentages/ vermenigvuldigingsfactor	Percentage van het loon (alsmede tot het bedrag van de daarbij aan te wijzen schoolgelden).
Weerlegbaar	Ja
Keuzeforfait	Nee
Indexatie	Percentage of factor
Laatste bijstelling	2001

LB – Regeling kostenvergoedingsbeschikking artiesten en beroepsporters, buitenlandse gezelschappen	
Artikel	35f, 35n, juncto 12a en 12b UBLB
Rubricering	Kosten in kader werkzaamheid
Beschrijving	Ingeval de artiest/beroepsportier geen deel uitmaakt van een gezelschap EUR 163 per optreden/sportbeoefening. In het geval van een gezelschap tot het door het gezelschap aangegeven bedrag met een maximum van € 163 vermenigvuldigd met het aantal leden van het gezelschap.
Bedragen/percentages/ vermenigvuldigingsfactor	Kosten gesteld op vast bedrag per artiest/sporter per optreden/sportbeoefening.
Weerlegbaar	Nee
Keuzeforfait	Ja
Indexatie	Vast bedrag, geen indexatie
Laatste bijstelling	2009

LB – Waardering van voorzieningen die geheel of gedeeltelijk gebruikt of verbruikt worden op de werkplek

Artikel	13, derde lid, onderdeel a, juncto 3.7 en 3.8 URLB
Rubricering	Loon in natura
Beschrijving	Waarde van een maaltijd wordt gesteld op EUR 3,35 (2018) en waarde van huisvesting en inwoning (anders dan ter behoorlijke vervulling van de dienstbetrekking ter beschikking gestelde woning) wordt gesteld op EUR 5,55 (2018) per dag.
Bedragen/percentages/ vermenigvuldigingsfactor	Vast bedrag per maaltijd en huisvesting per dag.
Weerlegbaar	Nee
Keuzeforfait	Nee
Indexatie	Vast bedrag, met indexatie
Laatste bijstelling	2019

LB – Waarde aanspraak ziektekostenregeling

Artikel	13, zesde lid, juncto 3.12, tweede lid URLB
Rubricering	Loon in natura
Beschrijving	Waarde aanspraak ziektekosten wordt, onder voorwaarden, gesteld op gemiddelde uitkering over 5 jaar, eventueel door 2 uitersten buiten beschouwing te laten.
Bedragen/percentages/ vermenigvuldigingsfactor	Gemiddelde van gedane uitkering in 3 of 5 voorgaande jaren.
Weerlegbaar	Nee
Keuzeforfait	Nee
Indexatie	Percentage of factor
Laatste bijstelling	2001

LB – Eindheffing voor privé gebruik bestelauto indien deze auto in verband met de aard van het werk doorlopend afwisselend wordt gebruikt door twee of meer werknemers

Artikel	31, eerste lid, onderdeel d
Rubricering	Auto
Beschrijving	De verschuldigde belasting over dit loon op jaarbasis bedraagt € 300 per bestelauto.
Bedragen/percentages/ vermenigvuldigingsfactor	Vast bedrag aan belasting.
Weerlegbaar	Nee
Keuzeforfait	Ja
Indexatie	Vast bedrag, geen indexatie
Laatste bijstelling	2006

OB – Vergoeding zakelijke rechten op onroerende zaken

Artikel	8, vijfde lid, onderdelen b en c, juncto artikel 5 lid 5 en bijlage A UBOB
Rubricering	Waardebepaling
Beschrijving	Regels voor het vaststellen van de waarde van een canon, retributie, huur of uitkering.
Bedragen/percentages/ vermenigvuldigingsfactor	Vermenigvuldigingsfactor over de jaarlijkse sommen (indien afhankelijk van het leven van een persoon) en waarde in het economisch verkeer (indien niet van het leven van een persoon afhankelijk).
Weerlegbaar	Nee
Keuzeforfait	Nee
Indexatie	Percentage of factor
Laatste bijstelling	2015

SW – Aftrek latente belastingschulden stamrecht

Artikel	20, vijfde lid, onderdeel b en zesde lid, onderdeel c
Rubricering	Waardebepaling
Beschrijving	Vermindering van de verkrijging voor de verschuldigde inkomstenbelasting over stamrechten.
Bedragen/percentages/ vermenigvuldigingsfactor	Percentage van waarde stamrecht.
Weerlegbaar	Nee
Keuzeforfait	Nee
Indexatie	Percentage of factor
Laatste bijstelling	1981

SW – Aftrek latente belastingschulden aanmerkelijkbelangaandelen

Artikel	20, vijfde lid, onderdeel c en zesde lid, onderdeel d
Rubricering	Waardebepaling
Beschrijving	Vermindering van de verkrijging voor de verschuldigde inkomstenbelasting over aandelen, winstbewijzen, bewijzen deelgerechtigdheid en koopopties.
Bedragen/percentages/ vermenigvuldigingsfactor	Percentage van het winstrecht.
Weerlegbaar	Nee
Keuzeforfait	Nee
Indexatie	Percentage of factor
Laatste bijstelling	1997

SW – Aftrek latente belastingschulden fiscale en stille reserves

Artikel	20, vijfde lid onderdeel a en zesde lid, onderdeel b
Rubricering	Waardebepaling
Beschrijving	Vermindering van de verkrijging voor de verschuldigde inkomstenbelasting over het ondernemersvermogen.
Bedragen/percentages/ vermenigvuldigingsfactor	Percentage van de reserves.
Weerlegbaar	Nee
Keuzeforfait	Nee
Indexatie	Percentage of factor
Laatste bijstelling	1981

SW – Aftrek latente belastingschulden oudedagsreserve

Artikel	20, vijfde lid onderdeel a en zesde lid, onderdeel a
Rubricering	Waardebepaling
Beschrijving	Vermindering van de verkrijging voor de verschuldigde inkomstenbelasting over het ondernemersvermogen.
Bedragen/percentages/ vermenigvuldigingsfactor	Percentage van de reserves.
Weerlegbaar	Nee
Keuzeforfait	Nee
Indexatie	Percentage of factor
Laatste bijstelling	1995

SW – Waardering geldvordering

Artikel	21, vijftiende lid en boek 4 BW art 13, vierde lid en 84
Rubricering	Waardebepaling
Beschrijving	Als er een vordering is op de achtergebleven echtgenoot of legitimaris en sprake is van toepassing van 6% (of indien meer de wettelijke rente).
Bedragen/percentages/ vermenigvuldigingsfactor	Waardering als renteloze vordering.
Weerlegbaar	Nee
Keuzeforfait	Nee
Indexatie	Percentage of factor
Laatste bijstelling	2003

SW – Waardering verhuurde woning	
Artikel	21, achtste lid, juncto 10a UBSW, juncto artikel 16 WOZ
Rubricering	Woning
Beschrijving	De WOZ waarde van een verhuurde of minstens 12 jaar verpachte woning wordt vermenigvuldigd met een leegwaarderatio.
Bedragen/percentages/ vermenigvuldigingsfactor	Leegwaarderatio vermenigvuldigd met WOZ-waarde.
Weerlegbaar	Nee
Keuzeforfeit	Nee
Indexatie	Percentage of factor
Laatste bijstelling	2014

SW – Waardering van bezwaarde periodieke uitkering afhankelijk van meer dan één leven	
Artikel	21, elfde en veertiende lid, juncto artikelen 6 en 8 UBSW
Rubricering	Waardebepaling
Beschrijving	Waardering van bezwaarde periodieke uitkering afhankelijk van meer dan één leven.
Bedragen/percentages/ vermenigvuldigingsfactor	Leeftijdsafhankelijke vermenigvuldigingsfactor.
Weerlegbaar	Nee
Keuzeforfeit	Nee
Indexatie	Percentage of factor
Laatste bijstelling	1980

SW – Waardering van wat onder last van vruchtgebruik of beperkte rechten wordt verkregen	
Artikel	21, elfde en veertiende lid en artikel 5 t/m 10 UBSW
Rubricering	Waardebepaling
Beschrijving	Waardering van wat onder last van vruchtgebruik of beperkte rechten wordt verkregen.
Bedragen/percentages/ vermenigvuldigingsfactor	Percentage
Weerlegbaar	Nee
Keuzeforfeit	Nee
Indexatie	Percentage of factor
Laatste bijstelling	1980

SW – Waardering van bezwaarde periodieke uitkering afhankelijk van één leven	
Artikel	21, elfde en veertiende lid, juncto artikel 5 en 8 UBSW
Rubricering	Waardebepaling
Beschrijving	Waardering van bezwaarde periodieke uitkering afhankelijk van één leven.
Bedragen/percentages/ vermenigvuldigingsfactor	Leeftijdsafhankelijke vermenigvuldigingsfactor.
Weerlegbaar	Nee
Keuzeforfait	Nee
Indexatie	Percentage of factor
Laatste bijstelling	1980

SW – Waardering periodieke uitkering in geld tot onzeker jaarlijks bedrag	
Artikel	21, elfde en veertiende lid, juncto artikelen 6 en 8 UBSW
Rubricering	Waardebepaling
Beschrijving	Waardering periodieke uitkering in geld tot onzeker jaarlijks bedrag.
Bedragen/percentages/ vermenigvuldigingsfactor	Gelijkstelling met gemiddelde jaarlijkse bedrag.
Weerlegbaar	Nee
Keuzeforfait	Nee
Indexatie	Percentage of factor
Laatste bijstelling	1980

SW – Waardering periodieke uitkering in geld wel/niet levensafhankelijk voor bepaalde tijd resp. onbepaalde tijd	
Artikel	21, elfde en veertiende lid, juncto artikelen 6 en 8 UBSW
Rubricering	Waardebepaling
Beschrijving	Uitkering voor bepaalde tijd.
Bedragen/percentages/ vermenigvuldigingsfactor	Leeftijdsafhankelijke vermenigvuldigingsfactor.
Weerlegbaar	Nee
Keuzeforfait	Nee
Indexatie	Percentage of factor
Laatste bijstelling	1980

SW – Waardering erfpachtcanon	
Artikel	21, negende lid, juncto artikel 10b UBSW
Rubricering	Waardebepaling
Beschrijving	De waardering van een erfpachtcanon.
Bedragen/percentages/ vermenigvuldigingsfactor	Vermenigvuldigingsfactor over de pachtsom.
Weerlegbaar	Nee
Keuzeforfait	Nee
Indexatie	Percentage of factor
Laatste bijstelling	2011

VPB – Bruterig en verrekening buitenlandse vennootschapsbelasting bij deelnemingen	
Artikel	Art. 13aa lid 2 juncto art. 23c, lid 2a
Rubricering	Waardebepaling
Beschrijving	De omvang van de buitenlandse vennootschapsbelasting.
Bedragen/percentages/ vermenigvuldigingsfactor	Standaardpercentage.
Weerlegbaar	Nee
Keuzeforfait	Ja
Indexatie	Percentage of factor
Laatste bijstelling	2007

VPB – Bruterig en verrekening buitenlandse vennootschapsbelasting bij vaste inrichtingen	
Artikel	Art. 15g eerste lid, onderdeel a juncto art. 23d lid 2 onderdeel a
Rubricering	Waardebepaling
Beschrijving	De omvang van de buitenlandse vennootschapsbelasting.
Bedragen/percentages/ vermenigvuldigingsfactor	Standaardpercentage.
Weerlegbaar	Nee
Keuzeforfait	Ja
Indexatie	Percentage of factor
Laatste bijstelling	2012

Bijlage 3 Aanpak onderzoek

Inventarisatie forfaits

1. In ons onderzoek – dat is begonnen in 2017 en loopt tot heden – hebben wij bepalingen geïnventariseerd in de heffingswetten die op 1 januari 2017 onderdeel uitmaakten van de vigerende Nederlandse rijksbelastingwetgeving.
2. Onder rijksbelastingen worden verstaan: *belastingen welke van rijkswege door de rijksbelastingdienst worden geheven* (art. 1 lid 2, AWR). We hebben ons beperkt tot primaire wetgeving. Lokale belastingen hebben we niet onderzocht. Internationale (bilaterale) afspraken die niet opgenomen zijn in de belastingwetgeving (bijvoorbeeld belastingverdragen) en in wet- en regelgeving van de Europese Unie over douanerechten zijn niet in het onderzoek opgenomen, omdat het ongebruikelijk is om daarin forfaitaire regelingen te hanteren. Premies werknemersverzekeringen en premies zorgverzekeringen hebben wij eveneens niet in ons onderzoek betrokken. Ook hebben wij de toeslagen (zoals de huurtoeslag en zorgtoeslag) niet in het onderzoek opgenomen, omdat deze in het uitgavenkader vallen.
3. We hebben alleen de belastingwetten zoals opgenomen in tabel 1 in § 1.2 in ons onderzoek betrokken.
4. Wetten en wetsbepalingen die ingetrokken zijn, maar die vanwege overgangsrecht nog wel van toepassing zijn, hebben wij buiten het onderzoek gelaten. Door overgangsrecht voor bijvoorbeeld de bijtelling van de auto van de zaak gelden er diverse bijtellingsregimes. Slechts de regeling van 2017 is in de inventarisatie opgenomen.
5. We hebben ons beperkt tot de in wetgeving, uitvoeringsbesluiten en uitvoeringsregelingen opgenomen forfaits. Forfaits die zijn opgenomen in lagere regelgeving hebben wij niet in onze inventarisatie opgenomen.
6. Ons onderzoek heeft zich gericht op het vaststellen van het verschuldigde belastingbedrag, oftewel op het object. Gezien de definitie van forfaits behoort het vaststellen van de subjectieve belastingplicht niet tot het onderzoek.
7. Sommige forfaits komen in verschillende regelingen terug of werken naar verschillende regelingen door. Wij hebben die dan maar één keer opgenomen in het overzicht.

Forfaits

8. Een forfait is een regeling die een vaste waarde toekent aan een genoten voordeel of geleden nadeel. Deze vaste waarde komt of kan komen in de plaats van het werkelijke voordeel of nadeel. De vaste waarde wordt toegekend aan de hand van een in de wet genoemd percentage of bedrag. Om een regeling aan te merken als een forfaitaire

regeling moet er dus ook een werkelijke waarde zijn om te vervangen. Er zijn ook waarderingen die materieel gezien overeenkomen met een vrijstelling, zoals de nihilwaardering in de Wet op de loonbelasting 1964. Dit soort vrijstellingen hebben wij niet als forfait aangemerkt.

9. Forfaitaire regelingen in fiscale wetgeving bevatten zelden het woord “forfait” of een afgeleide daarvan. Wel zijn er woorden die de wetgever hanteert die duiden op een forfaitaire regeling. Voorbeelden daarvan zijn “gesteld op”, “in aanmerking genomen voor”, “zouden zijn”.
10. Forfaitaire regelingen bevatten een bedrag of een percentage om tot de forfaitaire waarde te komen. Veel in de wetgeving voorkomende bedragen en percentages zijn echter niet aan te merken als forfaits, maar als boven- of ondergrens. Sommige regelingen die lijken op een forfait en zelfs aangeduid worden als een forfait, merken we in ons onderzoek niet aan als een forfait. Een voorbeeld daarvan is het zogenoemde werkkostenforfait van 1,2% van de loonsom zoals dat is opgenomen in de Wet op de loonbelasting 1964. Dit betreft feitelijk een bovengrens van door een werkgever vrij te vergoeden en te verstrekken zaken.
11. De wetgever kiest voor forfaits om de uitvoering van een regeling in de praktijk makkelijker te maken. Doelmatigheid is het primaire doel van het forfaitair maken van een regeling. Een voorbeeld hiervan is de bijtelling van de auto van de zaak. Het voordeel van het voor privédoeleinden gebruiken van de auto die de werkgever ter beschikking stelt, leidt tot een fiscale bijtelling op het loon aan de hand van een vast percentage van een objectieve grondslag (veelal de cataloguswaarde van de auto). Deze forfaitaire vaststelling van het voordeel is voor werkgever, werknemer en Belastingdienst eenvoudiger dan het bijtellen van het werkelijke voordeel.

Toekennen kenmerken aan belastingfaciliteiten

12. Er zijn forfaitaire regelingen die geen uitzonderingen kennen, waardoor het forfaitair vastgestelde voordeel of nadeel niet anders kan worden vastgesteld door belastingplichtige of inspecteur. Dat worden niet-weerlegbare forfaits genoemd. We noemen een forfait weerlegbaar indien de belastingplichtige of de inspecteur in plaats van het forfait het werkelijke voordeel of nadeel kan toepassen. In sommige gevallen is een forfait weerlegbaar en komt er een ander forfaitair bedrag of percentage in de plaats van het forfait. De weerlegbaarheid van een forfait draagt bij aan de rechtvaardigheid van het forfait. In bijlage 2 is per forfait aangegeven of een forfait weerlegbaar is of niet. Een voorbeeld van een weerlegbaar forfait is de 30%-regeling voor extraterritoriale kosten. Indien de werkelijke extraterritoriale kosten hoger zijn dan 30% van het loon, dan kunnen de werkelijke kosten onder voorwaarden in aanmerking worden genomen.

13. Er zijn forfaitaire regelingen die alleen van toepassing zijn indien de belastingplichtige daarvoor kiest. De belastingplichtige heeft daarmee de keus om belasting te laten heffen aan de hand van het werkelijke voor- of nadeel of de forfaitaire bedragen of percentages. In bijlage 2 is per forfait aangegeven of een forfait een keuzeforfait is of niet. Een voorbeeld van een keuzeforfait is de tonnageregeling voor het bepalen van de winst in de zeescheepvaart. Een ondernemer mag kiezen tussen het bepalen van de winst aan de hand van de tonnageregeling of aan de hand van de winstbepalingsregels.
14. Voor zowel weerlegbare forfaits als keuzeforfaits geldt dat het risico op verlies aan rechtvaardigheid wordt beperkt. Ten opzichte van de overige forfaits lijken ze op elkaar. Ze onderscheiden zich het meeste van elkaar door de bewijslast. Om uit te gaan van het werkelijke voor- of nadeel of van de algemeen geldende regeling in plaats van de forfaitaire regeling is de bewijslast voor keuzeforfaits lichter dan voor weerlegbare forfaits.
15. In bijlage 2 hebben we per forfait de volgende zaken indien mogelijk opgenomen:
- Afkorting wet
 - Wetsartikel
 - Naam regeling
 - Rubricering
 - Beschrijving
 - Gegevens over vastgestelde bedragen/percentages
 - Weerlegbaarheid
 - Keuzeforfait
 - Indexatie
 - Laatste bijstelling

Bijlage 4 Definities en begrippen

Belastingfaciliteiten

In het Nederlandse fiscale stelsel opgenomen bepalingen die primair beleidsdoelstellingen nastreven door het gedrag van belastingplichtigen te stimuleren of te ontmoedigen.

Belastingfaciliteiten leiden tot lagere belastingontvangsten.

Belastingplichtige

Natuurlijke personen en rechtspersonen van wie of waarvan de verschuldigde belasting wordt geheven.

Belastinguitgave

Overheidsuitgaven in de vorm van lagere belastinginkomsten of uitstel van belastinginkomsten. Belastinguitgaven zijn fiscale voordelen voor burgers en bedrijven, bijvoorbeeld in de vorm van aftrekposten en vrijstellingen in verschillende belastingwetten.

Forfait

Een regeling die een vaste waarde toekent aan een genoten voordeel of geleden nadeel.

Deze vaste waarde komt of kan komen in de plaats van het werkelijke voordeel of nadeel.

Bijlage 5 Lijst met gebruikte afkortingen

BB	Wet bankenbelasting
BPM	Wet op de belasting van personenauto's en motorrijwielen 1992
BRV	Wet op belastingen van rechtsverkeer 1970
BZM	Wet belasting zware motorrijtuigen
DIV	Wet op de dividendbelasting 1965
EVRM	Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens
IB	inkomstenbelasting
IVBPR	Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten
KSB	Wet op de kansspelbelasting
LB	loonbelasting
mkb	midden- en kleinbedrijf
OB	omzetbelasting
RPE	Regeling Periodiek Evaluatieonderzoek
SW	Successiewet
VPB	vennootschapsbelasting
WOZ	Wet waardering onroerende zaken

Bijlage 6 Literatuurlijst

Algemene Rekenkamer (2017), *Zicht op belastingverlichtende regelingen*. Tweede Kamer, vergaderjaar 2016–2017, 32140, nr. 30.

Cursus Belastingrecht (2018a). *Inkomstenbelasting* (digitaal geraadpleegd). Deventer: Wolters Kluwer.

Cursus Belastingrecht (2018b). *Successiewet* (digitaal geraadpleegd). Deventer: Wolters Kluwer.

Cursus Belastingrecht (2018c). *Vennootschapsbelasting* (digitaal geraadpleegd). Deventer: Wolters Kluwer.

Cursus Belastingrecht (2018d). *Belastingen van Rechtsverkeer* (digitaal geraadpleegd). Deventer: Wolters Kluwer.

Dijkstra (2007). *Bedrijfsopvolging en belastinglatenties*. WFR 2007/936.

Dusarduijn (2015). *De rechtsfictie in de inkomstenbelasting: de fiscale kleur van het alsof*. Gildeprint: Enschede.

Eerste Kamer (2003). *Belastingplan 2004*. Kamerstukken I 2003/04, 29 210, C, p. 3.

Financiën (1993). *Persbericht Ministerie van Financiën van 29 maart 1993*, nr. 93/50.

Financiën (2017). *Keuzedocument box 3* (Bijlage bij brief staatssecretaris van Financiën van 9 juni 2017, nr. 2017-0000103186).

Financiën (2018). *Behandeling massaal bezwaar box 3*, nr. 2018-0000145735.

Financiën (2018). *Inkomstenbelasting. Waardering woning bij overbrenging van ondernemingsvermogen naar privévermogen*, nr. 2018-81323, Stcrt. 2018, 35984.

Hof Arnhem-Leeuwarden (2017). Hof Arnhem-Leeuwarden 19 april 2017, nrs. 06/00549 en 16/00550, ECLI:NL:GHARL:2017:3305.

Van Oers (2003). *Latente belastingschulden bij een nalatenschap: contant of nominaal?* FIV 2003/11.

Hoge Raad (2015). HR 3 april 2015, nr. 13/04247, ECLI:NL:HR:2015:812.

Hoge Raad (2016). HR 10 juni 2016, nr. 14/05020, ECLI:NL:HR:2016:1129.

Hoge Raad (2012). HR 2 maart 2012, nr. 11/00785, ECLI:NL:HR:2012:BV7393.

Hoge Raad (2018). Conclusie A-G Ettema van 31 december 2018, nr. 17/05606, ECLI:NL:PHR:2018:1439.

Tweede Kamer (1995). *Wijziging van enige belastingwetten (herziening regime ter zake van winst uit aanmerkelijk belang, consumptieve rente en vermogensbelasting)*. Handelingen II 1995/96, 24 761, nr. 3, p. 98.

Tweede Kamer (1995). *Wijziging van de Wet op de inkomstenbelasting 1964, de Wet op de vennootschapsbelasting 1969 en de Wet belasting- en premiefaciliteit voor de zeevaart 1995 (wijziging van enige belastingwetten in het belang van de zeescheepvaart)*. Kamerstukken II 1995/96, 24 482, nr. 5, p. 1.

Tweede Kamer (2000). *Wet inkomstenbelasting 2001 (Belastingherziening 2001)*. Kamerstukken II 1999/2000, 26 727, nr. 8, p. 26.

Tweede Kamer (2000). *Veegwet Wet inkomstenbelasting 2001*. Kamerstukken II 2000/01, 27 466, nr. 6, p. 58.

Tweede Kamer (2013). *Belastingplan 2014*. Kamerstukken II 2013/14, 33 752, nr. 11, p. 92.

De Vakstudie (2018a), *IB 2001 (digitaal geraadpleegd)*. Deventer: Wolters Kluwer.

De Vakstudie (2018b), *IB 1964 (digitaal geraadpleegd)*. Deventer: Wolters Kluwer.

De Vakstudie (2018c), *Vennootschapsbelasting (digitaal geraadpleegd)*. Deventer: Wolters Kluwer.

De Vakstudie (2018d). *Successiewet* (digitaal geraadpleegd). Deventer: Wolters Kluwer.

De Vakstudie (2018e). *Belasting van rechtsverkeer* (digitaal geraadpleegd). Deventer: Wolters Kluwer.

De Vakstudie (2018f). *Belastingheffing van motorrijtuigen* (digitaal geraadpleegd). Deventer: Wolters Kluwer.

Vereniging voor Belastingwetenschap (2014). *Ficties en forfaits in het belastingrecht*. Rapport van de Commissie ficties en forfaits. Geschriften van de Vereniging voor Belastingwetenschap (nr. 252), Deventer: Kluwer 2014.

Bijlage 7 Noten

1. Persbericht Ministerie van Financiën van 29 maart 1993, nr. 93/50.
2. Dit is het geval bij excessief privégebruik. Zie NV, Kamerstukken I 2003/04, 29 210, C, p. 3.
3. Hof Arnhem-Leeuwarden 19 april 2017, nrs. 06/00549 en 16/00550.
4. Besluit van 20 juni 2018, nr. 2018-81323, Staatscourant 2018, 35984.
5. Kamerstukken II 1999/2000, 26 727, nr. 8, p. 26.
6. MvT, Handelingen II 1995/96, 24 761, nr. 3, p. 98.
7. Zie Kamerstukken II 2013/14, 33 752, nr. 11 (NV), p. 92.

Voorlichting

Afdeling Communicatie
Postbus 20015
2500 EA Den Haag
telefoon (070) 342 44 00
voorlichting@rekenkamer.nl
www.rekenkamer.nl

Omslag

Ontwerp: Corps Ontwerpers
Foto: Lex van Lieshout/
Hollandse Hoogte

Den Haag, juni 2019